

Hestesport og magt

EN ANALYSE AF ATHENSKE HESTESPORTSVINDERE I ARKAISK OG KLASSISK TID

AF

BALDER MØRK ANDERSEN OG MORTEN BENDIX ANDERSEN

Dramaet er i forgrunden i de tidligste litterære vidnesbyrd om hestesport fra Homers *Iliaden* og de spektakulære begravelseslege, som omgav Patroklos' bålfærd.¹ Prominent blandt disse begivenheder var hestevæddeløbet for firspand, hvor Nestors søn Antilochos med taktisk snilde blev nummer to efter Tydeus' søn, Diomedes, men foran den ældre og stærkt fornærmede Menelaos (Hom. *Il.* 23.348-611). Selvom den form for hestesport, firspand (*tethrippon*), som blev en disciplin ved de Olympiske lege i 680 (Paus. 5.8.5), på væsentlige punkter var forskellig fra den form, vi oplever i *Iliaden*, var fare- og risikomomentet ved hestevæddeløb med firspand bestemt ikke mindre. Pindar (*Pyth.* 5.49-54) fortæller således, at kun én ekipage ud af enogfyrre var i stand til at gennemføre væddeløbet for firspand ved de Pythiske lege i 462 f.Kr.²

Mens gravlege var private begivenheder, var de Olympiske og talrige andre panhelleniske lege: regelmæssige, institutionaliserede og tilgængelige for alle borgere i de græske bystater. Godt nok var legene i Olympia uden tvivl antikkens største og mest prestigefulde sportskonkurrence, men det var ikke det eneste sted, hvor sejrherrens eneste belønning

¹ Vi vil gerne takke professor Vincent Gabrielsen for inspirerende samtaler og hjælp i forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel. Medmindre andet udtrykkeligt er angivet, er alle tidsangivelser f.Kr.

² Den høje uheldsfrekvens var tæt forbundet med den omstændighed, at der ikke var nogen skillevæg i midten af hippodromen. N.B. Crowther: »Reflections on Greek Equestrian Events«, *Nikephoros* 7, Hildesheim 1994, [s. 121-133] s. 126. For specifikke oplysninger om hippodromen, se W. Decker: »Zum Wagenrennen in Olympia – Probleme der Forschung« i W. Coulson og H. Kyrieleis (eds.): *Proceedings of an International Symposium on The Olympic Games*, Athen 1992, [s. 129-138]; J. Ebert: »Neues zum Hippodrom und zu den hippischen Konkurrenzen in Olympia«, *Nikephoros* 2, Hildesheim 1989, [s. 89-107].

var en krans. Det gjaldt også ved de tre tilsvarende panhelleniske lege: de Pythiske (Delfi), Isthmiske (Isthmia ved Korinth) og Nemeaiske lege (Nemea). Fra begyndelsen af det 6. årh. udgjorde de fire konkurrerende, men tidsmæssigt koordinerede kranslege, tilsammen en cyklus, den såkaldte *periodos*.³ I modsætning til de homerske helte, som selv styrede deres hestespand, var kusken i Olympia som hovedregel en slave.⁴ Det var således den mandlige ejer af det sejrende firspand, der var den egentlige vinder, og som modtog sejrspremien – en simpel laurbærkrans.⁵

I de græske bystater, hvor alle samfundsforhold var organiseret som konkurrencer (krig, politik, festivaler, sport, seksualliv og sågar medicin), var sejrskransen fra Olympia det ultimative symbol på overlegenhed, ære og magt.⁶ Den unge athenske politiker og aristokrat, Alkibiades, søn af Kleinias, er i hvert fald ikke i tvivl om betydningen af hans ekstreme satsning i hestesport ved de Olympiske lege i år 416 (Ol. 416). Således udtaler han det følgende år, ifølge Thukydide, til athenerne på Folkeforsamlingen i 415 forud for den fatale Sicilien-ekspedition:

»For det første fik den pragt jeg udfoldede ved min deltagelse i olympiske lege hellenerne til at regne vor bys styrke for endnu større end den er, medens de indtil da anså den for helt ødelagt af krigen: Det var fordi jeg startede med syv vogne, flere end nogen privatmand nogensinde før, og blev nummer eet, to og fire og traf mine øvrige arrangementer i et niveau der var sejren værdigt. For vel er der tradition for at den slags er en ære, men udførelsen danner også grundlag for folks opfattelse af éns styrke.« (Thuk. 6.16.1-2)⁷

³ Ordet *periodos*, betyder bogstavelig talt 'cirkel'. Om de enkelte kranslege og *periodos*-konkurrencesteder, se bl.a.: H.-V. Herrmann og A. Mallwitz: *Die Funde aus Olympia, Ergebnisse hundertjähriger Ausgrabungstätigkeit*, Athen 1980; W.J. Raschke (ed.): *The Archaeology of the Olympics*, Madison 1988; E.R. Gebhard: »The Sanctuary of Poseidon on The Isthmus of Corinth and The Isthmian Games« i O. Tzachou-alexandri (ed.): *Mind and Body: Athletic Contests in Ancient Greece*, Athen 1989, [s. 82-89].

⁴ Crowther 1994, s. 132.

⁵ Kun sjældent berettes om sejrende kvindelige hestespandsejere. Den første og mest kendte kvindelige sejrherre i Olympia er den spartanske kongedatter Kyniska, som vandt i både 396 og 392. Om hende og hendes få efterfølgere, se M. Golden: *Sport and Society in Ancient Greece*, Cambridge 1998, s. 132-140.

⁶ L. Kurke: »The Economy of Kudos« i C. Dougherty og L. Kurke (eds.): *Cultural poetics in Archaic Greece*, New York 1993, [s. 131-163] s. 141; Golden 1998, s. 4-6.

⁷ Samtlige Thukydide-citater i denne artikel er fra: *Thukydide – et udvalg*, oversættelse, indledning og noter ved Holger Friis Johansen, Kbh., 1984.

Kilderne afviger en smule, når de skal opregne Alkibiades' meritter ved de Olympiske lege i 416 f. Kr. Isokrates (16.34) anfører, at Alkibiades fik en første-, anden- og tredjeplads.

Antikkens hestesport minder på mange måder om nutidens Formel 1. Svaret på Ferrari og McLaren-Mercedes var dog ikke kæmpestore firmaer, men stenrige aristokratiske slægter som Alkmeoniderne og Philaidai-Kimoniderne og Kleinias-Alkibiades-familien, der alene bidrog med mere end halvdelen af alle athenske hestesportstilmeldinger til panhelleniske lege.⁸

Formålet med denne artikel er at undersøge, hvordan og hvorfor ekstremt velhavende athenske slægter kastede deres formue ind i hestesport; et foretagende, hvor risikoen var stor og chancerne for succes tilsvarende små, og som ifølge John K. Davies var potentielt ruinerende.⁹ Vores tese er, at den athenske hestesportsvinder – gennem massiv brug af rigdom – kom i besiddelse af en særdeles attraktiv magtressource, som sejrherren med den rette sociale baggrund i både arkaisk og klassisk tid kunne mobilisere i politiske magtkampe i Athen. Vi vil rette blikket mod følgende: 1) Den athenske hestesportsdeltagers sociale status og militære funktion. 2) De økonomiske betingelser for at deltage i hestesport. 3) Finansieringsmodeller for hestesport. 4) Normerne omkring ære og anvendelse af rigdom i bystaten. 5) Sejrherrernes udbytte og mulige motiver for at deltage i panhellenisk hestesport.

Athenske formuende familiers mulighed for at opnå politisk indflydelse gennem brug af rigdom i form af hestesport i Athen i klassisk tid er også et tema i Davies' bog fra 1981, *Wealth and the Power of Wealth in Classical Athens*. Davies opstiller en magtbaseteori, hvormed han argumenterer for, at der til enhver tid i Athen i arkaisk (ca. 750-500) og klassisk tid (ca. 500-322) har været en magtbase, der var mere brugbar end andre. I arkaisk tid var kultisk magt den vigtigste base, men afløstes af rigdomsmagt, som igen mistede betydning mod slutningen af det 5. årh., hvor oratoriske og administrative evner som del af en demokratisk magtbase vandt afgørende politisk indflydelse i Athen. Davies konkluderer om rigdomsmagts generelle betydning i Athen igennem klassisk tid, at den var »real but limited«.¹⁰

Værket er skelsættende inden for den antikke sportsforskning, idet Davies anvender antallet af tilmeldte hestespannd ved panhelleniske lege i klassisk tid som evidensgrundlag i magtbaseteorien. I det 10 år ældre kvantitative værk, der søger at definere den athenske overklasse, *Athenian Propertied Families 600-300 B.C.* fra 1971 kategoriserer Davies hestesport som 'conspicuous consumption' (et overdådigt forbrug både offentligt og privat, der skulle tilvejebringe velvilje fra athenerne), og

⁸ J.K. Davies: *Wealth and the Power of Wealth in Classical Athens*, New York 1981, s. 101.

⁹ J.K. Davies: *Athenian Propertied Families 600 – 300 B.C.* Oxford 1971, s. xv-xvi, note 7.

¹⁰ Davies 1981, s. 130.

derved som en af måderne, hvorpå rigdomsmagt kunne udøves i det klassiske Athen.¹¹ Davies noterer siden hen et fald i antallet af tilmeldte hestesportsekvipager i begyndelsen af det 4. årh. og ser det som et udtryk for rigdomsmagts vigende politiske betydning: »For much of the fourth century spending of this sort did not have its former political importance«. ¹² Donald G. Kyle følger i bogen *Athletics in Ancient Athens* (1987) ukritisk Davies' konklusioner og hævder, at hestesport i det 4. årh. udelukkende handlede om »private display and status consciousness«. ¹³ Først i 1998 er tesen om hestesportens vigende politiske betydning i det 4. årh. i Athen blevet problematiseret af Mark Golden i bogen *Sport and Society in Ancient Greece*.

Golden påpeger, at magtbaseteorien vanskeligt kan forklare, hvorfor tre centrale athenske politikere som Chabrias, Timokrates og Demades i det 4. årh. fandt det værd at deltage og sejre i panhellenisk hestesport.¹⁴ På den baggrund konkluderer Golden, at det er »another sign that the Athenian *demos* was normally content to rein in its wealthy citizens and harness their resources for its own purposes, not to supplant them in their chosen pursuits, whether in athletic and equestrian competition or in political leadership.«¹⁵

Golden afviser altså ikke Davies' magtbaseteori, men kæder i stedet tidspunktet for faldet i hestesportstilmeldinger og den demokratiske magtbases begyndelse sammen med indførelsen af det athenske demokrati omkring Perserkrigene i begyndelsen af det 5. årh.¹⁶ Vi vil i denne

¹¹ Davies 1971, s. xvii. Davies anviser også en mere negativ måde at udøve rigdomsmagt på, nemlig ved at minimere betalingerne af de for bystaten nødvendige liturgier. Davies 1971, s. xvii; Davies 1981, s. 88-91; Jf. også J. Ober: *Mass and Elite in Democratic Athens. Rhetoric, Ideology, and the Power of the People*, Princeton 1989, s. 215. Derudover var det at skjule sin formue en tredje måde at udøve rigdomsmagt på. Jf. Davies 1981, s. 88; V. Gabrielsen: *Financing the Athenian Fleet: Public Taxation and Social Relations*, Baltimore 1994, s. 53-60.

¹² Davies 1981, s. 103.

¹³ D.G. Kyle: *Athletics in Ancient Athens*, Leiden 1987, s. 166.

¹⁴ Chabrias var allerede valgt til general adskillige år inden sin pythiske triumf i Delfi i 374, men fortsatte karrieren indtil midten af det 4. årh. og var valgt til general mindst 14 gange. Timokrates vandt i tospand ved Ol. i 352 og var magtfuld nok til at konfrontere den kendte politiker Demosthenes i en retssag i midten af det 4. årh., og Demades må, som Golden skriver, have forestillet sig, at »competing, and winning above all, consolidated and enhanced his position«. Golden 1998, s. 173. Davies erkendte i *Wealth and the Power of Wealth in Classical Athens*, at dette problematiserer hans teori. Davies 1981, s. 131. Kyle vælger derimod at ignorere problemstillingen, fordi han antager, at sport og politik var adskilte sfærer i det 4. årh. Kyle 1987, s. 160. Om Chabrias, Timokrates og Demades' øvrige politiske meritter, se M.H. Hansen: »Rhetores and Strategoi in Fourth-century Athens«, *GRBS* 24 (1983), [s. 151-180].

¹⁵ Golden 1998, s. 175.

¹⁶ Golden 1998, s. 175.

artikel bl.a. forsøge at påvise, at det empiriske grundlag for at hævde et fald i hestesportstilmeldingerne og i antallet af athenske sejre i arkaisk og klassisk tid er meget usikkert.

Som det fremgår, tillægger vi de athenske hestesportsdeltageres motiver for at deltage i hestesport stor vægt i forklaringen på, hvorfor denne ganske lille gruppe af borgerne i den athenske bystat investerede i hestesport. Alkibiades var utvivlsomt en ambitiøs ung aristokrat og politiker, men var motivet bag det kæmpeshow, han opførte i forbindelse med de Olympiske lege i 416, udelukkende at blive valgt til general på en fremtidig ekspedition til Sicilien? Vi mener, at det er muligt at få en mere nuanceret forståelse af Alkibiades' handlinger, hvis de analyseres ud fra Pierre Bourdieus begreb om *habitus*, sådan som det findes udfoldet i *Outline of a Theory of Practice* (1977).¹⁷ I samme bog berører Bourdieu også betydningen af begrebet ære i arkaiske samfund. For en nutidig læser kan det være svært at forstå den intime forbindelse, der eksisterede i antikken, mellem magt og ære, men det er – som vi skal se senere – en helt central forudsætning for at forstå måden, hvorpå det athenske demokrati fungerede. Ved at anvende habitusbegrebet og de analytisk beslægtede begreber om praksis og magt håber vi samtidig at kunne undgå en tendens i forskningen til at ville reducere politisk magt i bystaten til et spørgsmål om besiddelse af embeder og velvilje i retssager.¹⁸

Habitus, praksis og magt: En fortolkningsramme til studiet af athensk hestesport

Mønstrene i en persons habitus formes tidligt i livet, i familien og det nære miljø. En habitus skaber en persons 'fornemmelse for virkeligheden' og udgør et centralt omdrejningspunkt i den personlige og sociale identitetsdannelse.¹⁹ En habitus giver en person dispositioner for at handle i bestemte sammenhænge, men også evnen til at forudse og imødekomme problemer.²⁰ Men en habitus er mere end blot akkumuleret erfaring og et rum, hvor menneskets frie vilje kan udfolde sig. Det

¹⁷ P. Bourdieu: *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge 1998 [1977]. Dertil benyttes den kritiske introduktion til Bourdieu i D. Swartz: *Culture and Power, The sociology of Pierre Bourdieu*, Chicago 1997.

¹⁸ Tendensen til at ville reducere politisk magt ses tydeligst hos Kyle 1987, s. 167; samt delvist i Davies 1981.

¹⁹ Dette er næsten identisk med forestillingerne om et ontologisk hylster og en praktisk bevidsthed, som Anthony Giddens opererer med. Jf. A. Giddens: *Modernitetens konsekvenser*, Kbh. 1994, s. 82-89.

²⁰ Bourdieu 1998, s. 87.

er også stedet, hvor omgivelsernes forventninger, håb og ambitioner møder personen og medieres.²¹ Evnen til at indfange forandringer i personernes motivationer og ofte ubevidste handlingsmønstre gør habitus-begrebet til en attraktiv analytisk kategori i en undersøgelse af athenske hestesportsvindere i arkaisk og klassisk tid.²² Alkibiades' habitus var således forandret betydeligt ganske få år inden hans sejr-optræden ved Ol. i 416, idet han giftede sig ind i en af Athens rigeste og mest vindende hestesportsfamilier, Kallias-familien.²³ En sådan handling øgede naturligvis omgivelsernes forventninger til storheden af Alkibiades' engagement i hestesport.²⁴

Det giver imidlertid ingen mening at arbejde med habitusbegrebet uden også at anvende Bourdieus 'økonomiske' praksisbegreb, idet de handlinger, der skaber og genskaber en persons habitus, udfolder sig i sociale praksisser.²⁵ Hos Thukydid (6.16.1-2) ses det, at Alkibiades åbenlyst opfattede hestesport som led i et 'økonomisk' kredsløb omkring ære og magt, hvor bestemte investeringsstrategier i tilfælde af sejr skabte bestemte forventninger om senere udbytte.

Den kendte antikhistoriker Moses I. Finley har for længst vist, at økonomiske magtressourcer kunne konverteres til andre former for magtressourcer i antikkens bystater – herunder ære.²⁶ Der er i dag en voksende opmærksomhed på, at ære var en central – måske dén centrale magtressource i et konkurrencebaseret og ritualiseret samfund som det athenske.²⁷ Bourdieu drog samme konklusion af sine studier af traditionelle samfund i Nordafrika: »Symbolic capital, which in the form of prestige or renown attached to a family or a name is readily con-

²¹ Bourdieu 1998, s. 164.

²² Bourdieus habitusbegreb er ofte blevet kritiseret for at være et nyt struktur- eller klassebegreb, men vi lægger vægt på, at habitusbegrebet betegner medieringen mellem individets handlinger og omgivelsernes forventninger, og anvender begrebet som et attraktivt individuationsbegreb og ikke et nyt klassebegreb. For en mere indgående diskussion af fordele og ulemper ved habitusbegrebet, se Swartz 1997, kap. 5.

²³ Se Davies 1971, nr. 7826 for yderligere om Kallias-familiens formueforhold.

²⁴ Se Davies 1971, nr. 600 for yderligere om Alkibiades-Kleinias familien.

²⁵ Bourdieu 1977, s. 177. Bourdieus begreb om praksis er en videreudvikling af Marcel Mauss' berømte praksisbegreb fra bogen: *The Gift: The form and reason for exchange in archaic societies*, London 2002 [1950]. Den franske originaludgave er essayet: »Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques«, trykt i *L'Année Sociologique*, seconde série, 1924. Bogen er oversat til dansk: *Gaven*, Kbh. 2000.

²⁶ M. I. Finley: *The Ancient Economy*, Berkeley 1985 [1973], s. 29, 151-52.

²⁷ Se fx Davies 1981, s. 96; R. Osborne: *Introduction: Ritual, Finance, Politics* i R. Osborne & S. Hornblower (eds.): *Ritual, Finance, Politics, Athenian Democracy Accounts presented to David Lewis*, Oxford 1994, [1-21] s. 2, 9; D. Cohen: *Law, Violence and Community in Classical Athens*, Cambridge 1995, s. 31-32, 193-94; J. Ober 1989, s. 231-32, 243.

vertable back in to economic capital, is perhaps the most valuable form of accumulation in a society.« (Bourdieu 1977, s. 179)

Politisk magt i antikkens Athen reduceres ofte til et spørgsmål om adgang til embeder og velvilje på folkeforsamlingen og i retssager. Vi håber – inspireret af Bourdieus teori om 'magt som kapital' – at undgå denne tendens. Det attraktive ved Bourdieus teori er, dels at den side-stiller økonomiske, sociale, kulturelle og symbolske magtressourcer, dels at den understreger, at magtressourcer kan konverteres og ændre form.²⁸

Dog er det lidt af en anakronisme at tale om ære som symbolsk kapital i antikken. Ære, knyttet til en person, familie eller monument, var i antikken en meget håndgribelig størrelse, en »vare«, der fungerede på en form for marked, hvor den kunne købes og sælges, vindes og tabes. Herodot fortæller således i en interessant passage, hvordan eksil-athe-neren Kimon, søn af Stesagoras, efter sin anden sejr ved de Olympiske lege i 532 »overlod det til Peisistratos at blive proklameret som sejrherre, denne gav ham til løn for denne sejrpris frit lejde til at vende hjem.« (Hdt. 6.103).²⁹

Kildematerialet og kortlægningen af athenske hestesportsvindere

Argumentationen i denne artikel omkring hestesportens magtmæssige betydning i Athen baserer sig på en systematisk kortlægning af athenske vindere i panhellenisk hestesport i arkaisk og klassisk tid. En sådan kortlægning ville ikke være mulig, hvis ikke en ildsjæl som italieneren Luigi Moretti havde indsamlet de ofte bittesmå stykker kildemateriale af hovedsagelig epigrafisk og skriftlig karakter og i 1957 fået trykt en opgørelse over alle dokumenterede vindere ved de Olympiske lege fra 776 f.Kr. – 393 e.Kr.³⁰ Ved at sammenligne oplysningerne i Morettis liste og de tilføjelser, som Donald G. Kyle har gjort over deltagere og mulige panhelleniske deltagere fra Athen indtil 322/1,³¹ med oplysningerne fra J.K. Davies' systematiske kortlægning af formuende athenere i *Athenian Propertied Families* (APF) er det muligt at identificere og sammenstykke en nogenlunde sammenhængende socio-økonomisk profil af de athenske hestesportsvindere ved *periodos* i perioden 776-322 f.Kr.

²⁸ For en samlet fremstilling af Bourdieus teori om magt, se Swartz 1997, kap. 4.

²⁹ Samtlige Herodot-citater i denne artikel er fra: *Herodots Historie*, Bind I-II, oversat af Thure Hastrup og Leo Hjortsø, Kbh. 1979. Om ære, se tillige Arist. *Pol.* 1302.

³⁰ L. Moretti: »Olympionikai, i vincitori negli antichi agoni olimpici«, *MAL* 8.2 (1957), [s. 55-198]. Moretti udfærdigede inden sin død flere tillæg til listen, som han samlede i det sidste tillæg, se L. Moretti: »Nuovo supplemento al catalogo degli Olympionikai«, *MGR* 12 (1987), [s. 67-91]. Om ære, se tillige Arist. *Pol.* 1302.

³¹ Kyle 1987, s. 104-108, App. B.

Table 1. Athenske hestesportsvindere ved panhelleniske lege 592-322 f. Kr.

År	Navn	Sned	APF	IP	UP	IS	Referencer
592	Alkmeon	Ol	9688	(PG)	X+		Moretti: 81; Kyle: A5; Isoc. 16.25; Hdt. 6.125.5; Plut. <i>Sol.</i> 11.2; Pind. <i>Pyth.</i> 7.14. Den første athenske vinder i firspand.
564	Kallias I	Ol/Pyth	7826	P	X+	(O)	Moretti: 103; Kyle: A30; Hdt. 6.122.1; Arist. <i>Atzæ</i> , 283. Vandt ved Pyth. i hesteløb el. firspand. Ved Ol. sejr i hesteløb og nr. to i firspand.
560?	Miltiades III	Ol	8429	PG	T	M	Moretti: 106; Kyle: A46; Hdt. 6.35.1; Paus. 6.10.8; 6.19.6; Ps. <i>Andoc.</i> 4.33. Halvbror til Kimon I. Tyran i Chersonese. Firspandssejr.
536	Kimon I	Ol+	8429	(P)	X+		Moretti: 120, 124, 127; Kyle: A34; Hdt. 6.103; Plut. <i>Cato Major</i> 5.4; Ps. <i>Andoc.</i> 4.33. Vinder ved Ol. i 536, (532), 528 med samme firspand. Lader Peisistratos udråbe som vinder i 532, mod at få lov til at vende hjem.
532	Peisistratos II	Ol	1179	PG	T/X+		Moretti: 124; Kyle: A55; Hdt. 6.103; Tyran i Athen i 3 omgange. Peisistratos udråbes til firspandsvinder i stedet for Kimon.
510?	Alkibiades I	Pyth	597		X	M	Kyle: A3; IG II ^e 472; Pind. <i>Ol.</i> 8.56-59; Isoc. 16.26. OIdefar til Alkibiades III. Sandsynligvis er der tale om firspandssejr.
500	Kallias II	Ol+	7826	P	DX	M	Moretti: 164; Kyle: A31; Schol.Ar. <i>Nid.</i> 64. Vinder i firspand ved Ol. i 500, 496, 492. Det kildemæssige belæg for disse sejre er diskutabelt.
486	Megakles IV	Pyth	9695	(P)	DX	O	Moretti: 185; Kyle: A43; Pind. <i>Pyth.</i> 7. Ostrakeret i 487/6. Firspandssejr.
450?	Lysis I	Pyth/Isth/ Nem	9574	G	X		Kyle: A42; Pl. <i>Lysis</i> 205c, 208a. Antallet af firspandssejre er usikkert.
440?	Pronapes	Nem/Isth	1225	H		M	Kyle: A57; IG II ^e 3123. Muligvis mere end to firspandssejre.
436	Megakles V	Ol	9688	(P)	DX	O	Moretti: 320; Kyle: A44; Schol. <i>Pyth.</i> 7. Firspandssejr.
425?	[?] Kallaischros	Isth/Nem	8792	HL	(X)	M	Kyle: A74; IG I ^e 829. Sandsynligvis far til søn/aler i Lysias (19). A.E. Raubitschek: »Leagros«, <i>Hesp.</i> 8, (1939), s. 157-158. Disciplin usikker.
425?	Demokrates	Pyth/Isth/ Nem	3519		X		Kyle: A15. Sandsynligvis fader til Lysias II. R.S. Stroud: »The gravestone of Socrates' friend, Lysis«, <i>Hesp.</i> 53 (1984) s. 355-360. Antallet af firspandssejre usikkert. Muligvis også hesteløbssejre.
416	Alkibiades III	Ol/Nem/ Pyth	600	HL	PX	O	Moretti: 345; Kyle: A4; Thuc. 6.16.2; Isoc. 16.34; Plut. <i>Alc.</i> 11; Ps. <i>Andoc.</i> 4.25-29ff. Firspands-og evt. hesteløbssejre.
415?	[?] Myrrhinous	Isth/Nem	5951	LT	X		Kyle: A78; Lysias 19.63. Formentlig søn til A74 taleren i Lysias 19. Hesteløbssejre.
374	Chabrias	Pyth	1508	LGT	(X)		Kyle: A71; Ps. <i>Dem.</i> 59.33. Firspandssejr.
352	Timokrates	Ol	1377	(H)	(X)	M	Moretti: 440; Kyle: A65; <i>Dem.</i> 24.67; IG II(2), 3127. Tospandssejr.
328?	Demades	Ol	3263	PT	PX		Moretti: 468; Kyle: A13; Plut. <i>Dem.</i> 8.7, 10.1; Diod. 18.18.2; Hyp. fr. 80-91; <i>Dein.</i> 1.89. Hesteløbssejr.

Signaturforklaring: Ol (Olympiske lege), Pyth (Pythiske lege), Isth (Isthmiske lege), Nem (Nemeaiske lege), IP (Indenrigs position): L (Liturgist), H (Hippes/Hipparch), P (Politenker), G (General), T (Trierarch), UP (Udenrigs position): D (Diplomat), PX (Proxenia), X (Xenia).
IS (Investemngjer i sejren): O (Ode), M (Monument).
? (årstal el. navn usikkert), () (usikker), + (mere end en), hesteløb (rytter på hest).

En sådan opgørelse giver ikke i sig selv noget svar på, hvilke beløb rige athenere brugte på hestesport, hvordan eller hvorfor, men den er et uundværligt udgangspunkt. Samtidig illustrerer den dog også, hvor skrøbeligt og fragmentarisk grundlaget er for vores viden om hestesportsdeltagerne.

Kilderne omhandler fortrinsvis vindere ved panhelleniske lege, hvilket ikke er overraskende, idet der var en afgørende forskel på at deltage og sejre. Selvom det formentlig var ærefuldt bare at deltage i hestesport, var sejren det eneste, der symboliserede sejrherrens overlegenhed. En sejr var ubestridt det ypperste, og den åbnede, som vi skal se senere, døren til et skatkammer af ære. Hestevæddeløb for firspand var den dyreste og mest ærefulde disciplin. Vi skelner dog ikke mellem en sejr i tospand og firspand i vores analyse, selvom vores økonomiske omkostningsberegninger ved deltagelse i hestevæddeløb er opgjort ud fra firspand.³²

Indsigten i og forståelsen af de athenske hestesportsvindere og den politiske kultur i Athen generelt er primært baseret på centrale skriftlige kilder. I den sammenhæng er retstalerne, historieskriverne Herodots og Thukydidts beretninger, Aristoteles' *Statslære (Pol.)* og Athenernes Statsforfatning (*AP.*); samt Ps. Xenofon *Athenernes Statsforfatning (Ath. Pol.)* uundværlige. Desuden findes værdifulde oplysninger om hestesport og udgifterne til hesteopdræt i Xenofons værk *Hipparchicus* samt i flere af Aristofanes' komedier.³³ Blandt de epigrafiske kilder, der fortrinsvis består af fragmenter af dedikationsindskrifter og statuebaser med vindernes navne, er især John H. Krolls bearbejdning af indskrifterne på små tabletter om bystaten Athens udgifter til kavaleriet en vigtig kilde til omkostningsniveauet ved at holde hest.³⁴ Det samme er de økonomiske beregninger på omkostningerne ved hestesport og betydningen af hestesport i Sparta, som Stephen Hodkinson har præsenteret.³⁵

Hestesportsdeltagernes sociale status og militære funktion

Selvom vores kendskab til hestesport går langt tilbage i den græske oldtid, er vores viden om den athenske hestesportsdeltagers sociale status

³² Dette valg underbygges af, at opgørelsen kun viser én verificeret tospandssejr *sunoris* (disciplin ved Ol. fra 408), og kun ca. fire personer med sejre i hesteløb med rytter.

³³ Xenofons værk kan nogenlunde rammende oversættes som »Kavalerikommandanten«.

³⁴ J. H. Kroll: »An Archive of the Athenian Cavalry«, *Hesperia*, Vol. 46, 2 (1977), [s. 83-140].

³⁵ S. Hodkinson: *Property and wealth in Classical Sparta*, London 2000.

og militære rolle forholdsvis begrænset. En akilleshæl i forskningen har været, at det oldgræske ord for hestesport (*hippotrophia*) er tvetydigt og i nogle sammenhænge også kan betyde hesteopdræt.³⁶ Det samme gælder ordet for hestesportsdeltager (*hippotrophos*), der lige så vel kan betyde hesteopdrætter.

I diskussionen om hestesportsdeltagerens sociale status er det springende punkt, hvilken betydning ordet *hippeis*, som i klassisk tid betød kavalerist, havde i arkaisk tid. Aristoteles (*AP*. 7.3) fortæller, at Solon omkring år 600 inddelte den athenske befolkning i 4 formueklasser, og at *hippeis* var navnet på den næsthøjeste klasse.

Forvirringen omkring betydningen af *hippeis* opstår, fordi Aristoteles' *Athenernes Statsforfatning* – som er fra sidste halvdel af det 4. årh. og er den eneste kilde til Solons formueklasser – antyder to forskellige fortolkninger af formueklasserne. Efter først at have omtalt *hippeis* som et mål for rigdom i landbrugsvarer tilføjer Aristoteles (*AP*. 7.3-4), at 'nogen' hævder, at *hippeis* var samfundsklassen, der havde råd til at holde hest. Aristoteles nævner, at disse 'nogen' – som belæg for deres argument – fremfører, at der på statuen af Diphilos på Akropolis står: »having risen from the *theter* to the class of the *hippeis*«. ³⁷ Pointen er dog, at Aristoteles tydeligvis ikke aner, hvad *hippeis* betød i arkaisk tid. Ikke desto mindre er passagen blevet anvendt som et argument for eksistensen af et stående athensk kavaleri i arkaisk tid.

Denne teori tilbageviser Glenn Bugh i bogen *The Horsemen of Athens* fra 1988.³⁸ Han mener, at det stående kavaleri på 1000 mand, som Athen rådede over i det 4. århundrede, blev organiseret i tidsrummet 445 – 431.³⁹ Først i kølvandet på etableringen af det athenske imperium i det 5. årh. blev det muligt at finansiere et stående kavaleri på 1000 mand i Athen. Omkostningerne ved kavaleriet var ganske enkelt enorme. Xenofon (*Hipp.* 1.19) beretter således, at Athens årlige udgifter i det 4. årh. til kavaleriet var på 40 talenter eller 240.000 dr. Et beløb, der formentlig var nok til at udruste en flåde på hen ved 30–40 skibe.⁴⁰ Bughs teori forklarer også, hvorfor Herodot aldrig omtaler et athensk kavaleri eller rytteri i kamp, hvilket ellers havde været oplagt fx i slaget

³⁶ G. Bugh: *The Horsemen of Athens*, Princeton 1988, s. 23.

³⁷ Her citeret efter Aristotle, *The Athenian Constitution*, Loeb Classical Library, London 1971.

³⁸ G. Bugh 1988. Se også J. K. Anderson: *Ancient Greek Horsemanship*, Berkeley 1961.

³⁹ Bugh 1988, s. 53.

⁴⁰ Her følger vi Davies, der mener, at et trierarchi normalt kostede ca. 6000 dr. Davies 1971, s. xxi. Gabrielsen har dog påvist, at trierarchier i sjældne tilfælde kunne koste helt op til 12.000 dr. Gabrielsen 1994, s. 222.

ved Maraton i 490. Sletten ved Maraton var nemlig et af de få områder på Attika, der egnede sig til indsættelse af kavaleri (Hdt. 5.63).⁴¹

Det er ganske rigtigt muligt at finde referencer til et athenskt rytteri i arkaisk tid på bl.a. vaser. Dog langt fra i en størrelsesorden, der antyder et organiseret kavaleri.⁴² Her var formentlig snarere tale om beredne hoplitter.⁴³ Hvilken militær funktion, disse hoplitter havde, er uklart, men det var sandsynligvis en meget lille eksklusiv gruppe blandt athenerne, der havde råd til at investere i og stille op til kamp i dyrt udsmykkede rustninger til både hest og mand.

De få dokumenterede athenske *hippotrophoi*, der omtales i arkaisk tid, tilhørte formentlig den øverste formueklasse (*pentakosiomedimnoi*). Det var disse få medlemmer af det athenske aristokrati, der også var involveret i hestesport og opdræt, og som af egen lomme udrustede en hest eller et skib, når Athens sikkerhed var truet.⁴⁴ Deres private militære bidrag var imidlertid bestemt af situationen og den pågældende kampagne. Aristoteles (*Pol.* 1321a12-14) fortæller tilmed, at det også var almindeligt at rige athenere kæmpede som hoplitter i arkaisk tid.

Kavaleristerne i klassisk tid blev fortrinsvis rekrutteret blandt sønnerne i rige, aristokratiske familier. På billeder og i Aristofanes' *Ridderne* (580, 731, 1121) fremstilles kavaleristerne konsekvent som unge langhårede aristokrater. Det var unge mænd, der kunne gøre tjeneste hele året (*Xen. Hipp* 1.9-10) og som endnu ikke var fyldt 30, aldersgrænsen for politisk deltagelse i klassisk tid.⁴⁵ Dexileos var således ikke mere end 20 år gammel, da han omkom som kavalerist i den Korinthiske krig (395-387).⁴⁶ Den athenske hestesportsdeltager skal sandsynligvis ikke findes blandt disse unge mænd, der endnu ikke havde kontrol over familiens formue eller ret til at deltage i politik.

⁴¹ Herodot (Hdt. 6.102) fortæller ligefrem, at Hippias, den tidligere athenske tyrann havde ledt Perserne til Marathon, netop fordi sletten var det mest velegnede sted til kavalerimanøvrer på Attika.

⁴² Bugh 1988, s. 32.

⁴³ For en diskussion af beredne hoplitter og et opgør med falanksens dominerende rolle i krigsførelsen i arkaisk tid. Se H. v. Wees (ed.): *War and Violence in Ancient Greece*, London 2000; H. v. Wees: *Greek Warfare: Myths and Realities*, London 2004, s. 57-60, 166-183.

⁴⁴ Bugh 1988, s. 53. Et eksempel herpå er Kleinias, søn af Alkibiades, som i følge Herodot (8.1.17) udmærkede sig ved slaget ved Artemision i 481/0 ved at stille med sin egen flåde og 200 mand. Gabrielsen 1994, s.1.

⁴⁵ M.H. Hansen: »Seven Hundred Archai in Classical Athens«, *GRBS* 21 (1980), [s. 151-173], s. 167-69; Bugh 1988, s. 32. Alkibiades var omkring de 30, da han forsøgte at blive valgt til general, og han var som Thukydides understreger, tydeligvis en undtagelse (*Thuk.* 6.16.).

⁴⁶ Jf. indskriften på den kendte rytterstatue af Dexileos på Kerameikos i Athen (IG II² 6217).

Ganske rigtigt var der også ældre mænd i kavaleriet (*presbyteros*), men disse *presbyteroi* var formentlig *hippotrophoi*, hesteopdrættere og leverandører af heste til kavaleriet, eller som Meidias, Demosthenes' arvefjende, der i en lang årrække tjente som *hipparch* (general i kavaleriet), fordi han kunne betale de løbende udgifter, når kavaleriet var i felten, på samme måde som en trierarch i flåden. Som vi skal se senere, har i hvert fald en athensk hestesportssejrherr, Pronapes været *hipparch* i kavaleriet.

For at sikre et stabilt rekrutteringsgrundlag til det nyoprettede kavaleri indførte bystaten faste statslige tilskuds- og låneordninger. Således udbetalte bystaten et fast og meget omkostningskrævende hestefoder-tilskud (*sitos*) til kavaleristen,⁴⁷ ligesom bystaten tilbød et statsligt etableringslån (*katastasis*) til potentielle kavalerister.⁴⁸ Karakteren af *katastasis* er dog omstridt. J.K. Anderson definerer således *katastasis* som »a loan made by the state against the value of the charger and not repayable if the beast were lost on active service«. ⁴⁹ Fundet af dele af det athenske kavaleris regnskab på *Agora* har imidlertid overbevist Kroll om, at *katastasis* var et fast etableringslån, som bystaten ydede til nyoptagne kavalerister, og ikke, som Anderson forestillede sig, et lån, der varierede i forhold til hestens indkøbspris. *Katastasis* skulle bruges til at købe en egnet hest, men det skulle betales tilbage, når kavaleristen forlod aktiv tjeneste. Beløbene på de fundne tabletter henviser ifølge Kroll til den økonomiske evaluering (*timesis*), som alle athenske kavaleriheste mindst en gang om året måtte gennemgå, og de er dermed et udtryk for kavalerihestens aktuelle værdi og ikke indkøbsprisen, sådan som Anderson forestillede sig. Den højeste vurdering, en kavalerihest kunne opnå, var 1200 dr. Det betyder, at prisen på en kavalerihest reelt kan have været endnu højere.⁵⁰ Vi vender tilbage til priserne for en hest senere.

Med indførelsen af *katastasis* opstod et naturligt behov for kontrolmekanismer, der sikrede, at bystaten også fik valuta for sine investerin-

⁴⁷ *Sitos* er dokumenteret første gang i 410/9 (IG I² 304). Kroll diskuterer ivrigt *sitos* og mener, at *sitos hippos* i fredstid må have været omkring 4 oboler pr. dag. Kroll 1977, s. 97-98, note 36. Beløbet har sandsynligvis været betydeligt større i krigstid.

⁴⁸ *Katastasis* findes først dokumenteret i en komedie fra ca. 429-425.

⁴⁹ Anderson 1961, s. 137 cf. Kroll 1977, s. 99.

⁵⁰ Athenernes hensigt med at gemme vurderingerne i kavaleriets arkiv var iflg. Kroll, at *timesis*-vurderingerne udgjorde et rimeligt grundlag, hvorpå bystaten kunne bestemme størrelsen på den compensation, som den udbetalte kavaleristen, hvis hans hest gik tabt under aktiv tjeneste. Kroll 1977, s. 89-90. Kroll foreslår, at *katastasis* lånet var på 1200 dr. Kroll 1977, s. 97ff. Bugh mener dog, at *katastasis*-beløbet var noget lavere. Endskønt en god kavalerihest kunne være af uvurderlig nytte, oversteg 1200 dr. langt prisen på 400 dr. og 700 dr., som gennemsnitsvurderingerne var i det 4. og 3. årh. Bugh 1988, s. 57.

ger i kavaleriet.⁵¹ Fra Aristoteles og Xenofon ved vi, at kavalerihestenes færdigheder og tilstand blev vurderet individuelt (*dokimasia*) minimum en gang om året under opsyn af 500-mandsrådet (Arist. *AP*. 49.1; Xen. *Hipp.* 1 og 9). Bestod hesten ikke prøven, var kavaleristen tvunget til at anskaffe sig en anden hest – denne gang for egen regning. Det var derfor i kavaleristens egen interesse at holde sin hest i topform. Kroll mener dog at kunne vise, at en kavalerihest i det 3. årh. i gennemsnit mistede omkring 100 dr. i værdi om året, og at en athensk kavalerihest i gennemsnit blev vurderet til ca. 400 dr. Hvis man som Kroll desuden antager, at en karriere i kavaleriet strakte sig 18-20 år i det 3. årh., må det betyde, at en kavalerist var tvunget til at købe en ny hest flere gange i løbet af sin tjenestetid.⁵² Bugh har imidlertid argumenteret for, at en kavalerikarriere 'kun' varede 10-15 år pga. de fysiske anstrengelser, der var forbundet med at ride en hest uden sadel.⁵³ Uanset hvad, er der tale om en ganske betydelig omkostning – selv for en velhavende athener.

Den athenske hestesportsdeltager tilhørte højst sandsynligt den øverste formueklasse i Athen, men vi ved meget lidt om hans militære funktion, selv i klassisk tid. Den afhang formentlig af den militære udfordring, athenerne stod overfor. Derimod ved vi, at han tjente som leder og finansiel velgører for kavaleriet og flåden (se App. I). Selvom den demokratiske bystat fra midten af det 5. årh. iværksatte låne- og støtteordninger for at sikre et stabilt rekrutteringsgrundlag til kavaleriet, var de økonomiske fordringer for at tjene i kavaleriet anseelige. Det var dog, som vi skal se, intet at regne i forhold til de budgetter, som athenske hestesportsdeltagere måtte operere med, hvis de ønskede at konkurrere om sejren i den fineste af alle hestesportsdiscipliner – væddeløb med firspand.

De økonomiske betingelser for at deltage i hestesport for firspand

Forudsætningen for at deltage i hestesport på panhellenisk topniveau var et konkurrencedygtigt hestespand, stor rigdom samt villigheden til

⁵¹ Det var de to folkevalgte hipparchers og de ti stammevalgte phylarchers ansvar, at rekrutteringen til kavaleriet var konstant, og at kavaleriet var veltrænet og kampklart. I den sammenhæng eksisterede i Athen en række festivaler, hvor de forskellige stammer konkurrerede i kavaleri-manøvrer, bl.a. den såkaldte *Antippasia*. H.W. Parker: *Festivals of the Athenians*, London 1977, s. 144-145.

⁵² Kroll 1977, s. 94.

⁵³ Det understreges af både Xenofon (*Hipp.* 1.9-10), Aristoteles (*AP*. 49.1-2) og Hyperides (For *Lycophron* 1.16). Den eneste måde at slippe for sin edsvorne kavaleriforpligtelse var da også manglende fysisk duellighed og mangel på økonomiske midler. Bugh 1988, s. 54.

at anvende den. Det understreger Herodots beskrivelse af, hvordan Kallias (I), søn af Phainippos, gjorde sig bemærket ved Ol. i år 564:

»Der er gode grunde til at bevare mindet om Kallias foruden det tidligere sagte, at han kæmpede for sit fædrelands frihed. Der er også hans sejr i Olympia, hvor han vandt førsteprisen i væddeløb for heste og blev nr. 2 i konkurrencen for firspand. I De pythiske Lege havde han tidligere vundet sejr, og ved disse lejligheder havde han ved sin enestående gavmildhed tiltrukket sig alle helleneres opmærksomhed.« (Hdt. 6.122).

Det er særdeles vanskeligt at beregne de nøjagtige omkostninger forbundet med finansiering af et firspand. Pheidippides' kavalerihest i Aristofanes' komedie *Skyerne* til en værdi af 1200 dr. (Ar. *Skyerne* 22) lå – formentlig – i den dyre ende af skalaen, hvis vi accepterer, at *timesis*-vurderingen for en kavalerihest kunne variere fra 300 til 1200 dr.⁵⁴ Vi ved desuden, at Xenofons paradehest i *Anabasis* kostede omkring 1250 dr. (Xen. *Anab.* 7.8.6).⁵⁵ Hvis vi antager – skønt der var en klar distinktion imellem krigsheste og væddeløbsheste – at prisen for en væddeløbshest ikke lå under 1200 dr., og at der var behov for mindst én reservehest,⁵⁶ overskrider indkøbsprisen for et firspand let 6000 dr. (eller 1 talent), hvilket svarede til prisen på et udrustet krigsskib (Dem. 21.155).⁵⁷ Og så var der ikke engang betalt for fremstilling og vedligeholdelse af selve hestevognen, eller foder til et team af toptrænede væddeløbsheste, der var langt mere energikrævende end kavalerihest. ⁵⁸ Hertil skal lægges omkostninger til transporten frem og tilbage fra legene samt opstilling af hestene både hjemme og på konkurrencestedet (hvor markedskræfterne formentlig pressede priserne i vejret). Endelig skulle der også betales for ophold og forplejning til mandskabet, ligesom der var udgifter til trænere, opdrættere, kuske og håndværkere, som nødven-

⁵⁴ Kroll 1977, s. 89.

⁵⁵ Væddeløbshestene var af finere avl og var trænings- og kostmæssigt langt dyrere end kavalerihest. Kroll 1977, s. 86-88; Hodkinson 2000, s. 315. Kroll antyder tilmed, at den reelle pris på en given hest kunne være højere end 1200 dr. Kroll 1977, s. 89.

⁵⁶ Man kendte ikke til hestesko, og med ujævne hippodromer (hestevæddeløbsbane) må risikoen for skader have været anseelig. Dertil skal lægges risikoen ved selve konkurrencerne. Hodkinson 2000, s. 314.

⁵⁷ Det er dog sandsynligt, at den fulde omkostning ved at udruste og stille et krigsskib til rådighed for bystaten Athen kunne nå helt op på to talenter. Gabrielsen 1994, s. 222.

⁵⁸ Hodkinson har forsøgt at regne på, hvor mange kalorier og dermed foder en væddeløbshest må indtage. Et firspand indtager ca. 7½ gange flere kalorier end en voksen mand, hvilket svarer til 4,3 tons byg om året. Det krævede kornmarker svarende til et areal på 7,7 ha., hvilket var mere end arealet på en typisk hoplitgård (3,6-5,4 ha.) i Helas. Hodkinson 2000, s. 315.

digvis må have deltaget i forberedelserne både forud for og ved selve konkurrencerne.

En af de få kilder til en samlet værdi af et hestespand er Isokrates' forsvarstale fra omkring 397 (Isok.16). Her stod Alkibiades' søn, der ligeledes hed Alkibiades, anklaget af Teisias for, at hans navnkundige afdøde far havde stjålet det vindende firspand ved Ol. i 416 fra ham. Erstatningskravet på 30.000 dr. eller 48.000 dr. (Isok. 16.46; Diod. 13.74.3) var ekstremt, men selvom Teisias havde en naturlig interesse i at skrue erstatningsbeløbet så højt i vejret som muligt i forbindelse med retssagen, synes omkostninger på over 5 talenter for et hestespand ikke urealistiske.⁵⁹ Finansieringen af hestesport var dog langt fra blot et spørgsmål om rede penge. Personer med en aristokratisk baggrund havde nemlig en klar fordel i anskaffelsen af den fornødne startkapital.

Finansieringen af hestesport

Der fandtes grundlæggende tre måder at finansiere hestesport i antikken på, men adgangen til de forskellige typer ressourcer afhang af den enkelte deltagers sociale baggrund.

Den første finansieringsmodel var principielt mulig for alle, der kunne overkomme de økonomiske betingelser, vi opstillede i forrige afsnit. Den bestod i, at hestesportsdeltageren købte og opstaldede et hestespand til lejligheden, men det var, som vi så tidligere, økonomisk yderst byrdefuldt. Den anden finansieringsmodel gik ud på, at deltageren selv opdrættede heste i sin *oikos* eller tilhørte en slægt, der opdrættede heste. Hvorimod den tredje finansieringsmodel forudsatte et netværk af gæstevenskaber og kort sagt gik ud på, at hestesportsdeltageren lånte et firspand af en ven.

Betingelsen for opdræt og avl var besiddelse af enorme områder af jord til kornavl og græsning (Arist. *Pol.* 1321a12-13). Eftersom jorden i Attika ikke var særlig velegnet til heste, og sammenholdt med at området forholdsvis bestod af små gårde, var hesteopdræt igennem både arkaisk og klassisk tid forbeholdt de absolut største og rigeste jordejere.⁶⁰ Disse var hovedsagelig aristokratiske slægter, som igennem flere

⁵⁹ I Pseudo-Andocides' anklagetale mod Alkibiades optræder Teisias under navnet Diomedes og kaldes for en mand med 'moderate midler' (Ps. Andoc. 4.26). Det er imidlertid et klassisk retorisk redskab, som de rige anvendte i kommunikationen med juryen i retssager. Sådanne udsagn fortæller sandsynligvis derfor intet om personens sociale og økonomiske status. Ober 1989, s. 338.

⁶⁰ Bugh 1988, s. 29-31. V. D. Hanson anfører i *Warfare and Agriculture in Classical Greece*, 1983, s. 37, note 2, at den største dokumenterede gård i Attika var på 100 hektar, og at dette var helt exceptionelt.

århundreder havde erhvervet sig jord på Attika. De største og mest magtfulde slægter i Athen ejede imidlertid også store landområder uden for Attika,⁶¹ som var mere velegnede til hesteopdræt samt en potentiel kilde til givtige indtægter i form af salg af kavaleriheste til kavaleriet (Lys. 19.63).

Det er ud fra kilderne vanskeligt at afgøre, hvor mange af de 18 dokumenterede athenske vindere i panhellenisk hestesport, (se App. I) der var involveret i opstaldning eller opdræt af heste. Om Miltiades III skriver Herodot (6.35) fx: »Miltiades, søn af Kypselos var mægtig. Han tilhørte en slægt, der kunne tillade sig at deltage i de panhelleniske lege med firspand«. Det er svært at forestille sig, at Miltiades ikke opdrættede heste – muligvis sammen med halvbroderen Kimon (I).⁶²

Det er fristende at antage, at personer med hestereference-navne, der starter med Hippo- eller ender på -ippos, er tilstrækkelig dokumentation for opdræt af heste i familien. Det er dog yderst usikkert, eftersom disse heste-klingende navne var modéfænomener i antikken (Ar. *Skyerne* 63-64).⁶³ Derimod anser vi athenske familiers deltagelse og sejre i panhellenisk hestesport over flere generationer som et holdbart kriterium på opdræt. Ikke mindst når man tager omkostningsniveauet til almindelig opstaldning i betragtning. Ud over tyrannen Peisistratos, som Bugh i øvrigt også mener var involveret i hesteopdræt, var alle vinderne fra 6. årh. og deres efterkommere i 5. årh. hesteopdrættere.⁶⁴ Ud over Kimonide-slægten gælder det naturligvis ligeledes Alkmeoniderne⁶⁵ og Kallias-Alkibiades familien.⁶⁶ Men også faderen til taleren i Lysias (19) opfylder ovenstående kriterium (jf. App. I).⁶⁷ Det fremgår

⁶¹ Herodots beskrivelse af Kleisthenes' reformer i 508/7 giver et udmærket indtryk af, hvor enorme alkmeonidernes og peisistratidernes besiddelser uden for Athen må have været. Kleisthenes' bedstefar havde bl.a. været tyran i Sicyon (Hdt. 5.65-67).

⁶² I den forbindelse anfører Hodkinson en distinktion »between simple horse keeping [opstaldning] and genuine *breeding* [opdræt og avl]«, som for os at se er for stram i forhold til den logiske sammenhæng. Hodkinson 2000, s. 312. Hodkinson (2000, s. 313) tilslutter sig desuden A. Burfords (*Land and Labor in the Greek World*, London 1993, s. 74), tro på, at Kimon ikke selv opdrættede heste, fordi han brugte det samme spand af hopper ved alle sine 3 sejre. Men hvorfor skulle Kimon skifte ud i et fantastisk konkurrencedygtigt spand, som fungerede optimalt?

⁶³ Jf. Kyle 1987, s. 113, note 20.

⁶⁴ Bugh 1988, s. 6-7.

⁶⁵ Helt præcist Alkmeon (Ol. 592), Megakles IV (Pyth. 486) og Megakles V (Ol. 436) (se Tabel 1).

⁶⁶ Kallias I (Ol. 564), Kallias II (Ol. 500, 496, 492) Alkibiades I (Pyth. 525-500) og Alkibiades III (Ol., Pyth., Nem. ca. 416) (se Tabel 1).

⁶⁷ Fra IG I² 829, kender vi kun faderen uden fornavn som: [-] Kallaischros: Vinder i Isth., Nem. ca. 450-400 og taleren kendes som: [?..] Myrrhinous: Vinder i Isth., Nem. ca. 425-400. Se Kyle 1987, App. B, A74 og A78 for en nærmere diskussion af navnene.

yderligere, at faderen leverede heste til det athenske kavaleri (Lys 19.63). Lysias-familien, som inkluderer Lysias I og Demokrates, sejrede også gennem flere generationer i hestesport. Det kommer også til udtryk, da Ktesippos gør grin med en beundrer af den rige metøk Lysias (II), søn af Kephalos, i Platons dialog af samme navn. Derfor skal Platons udsagn om hestesport ikke tages for pålydende, men snarere som et udtryk for misundelse:

»Hvad han har at sige i Vers og paa Prosa, det gaar alt sammen paa den Melodi, som den hele By kan, om Drengens Far, Demokrates, og hans Bedstefar, Lysis, og alle Forfædrene: Deres Rigdomme, deres Væddeløbsstalde, deres Sportssejre i Delfi, paa Isthmen og i Nemea, med Firspand og Væddeløbsheste og meget andet, som er endnu mere taabeligt.« (Plat. *Lys.* 205c).⁶⁸

Det er ikke overraskende, at langt de fleste athenske hestesportsvindere finansierede deres hestesportsdeltagelse igennem opdræt. Som tidligere påpeget var det ekstremt dyrt at købe og opstalde et hestespand til lejligheden. Alt i alt er det formentlig kun to af vinderne – begge fra det 4. årh. – der benyttede opstaldningsmodellen, nemlig Chabrias (Pyth. 374) og Timokrates (Ol. 352). Derimod er det sværere at placere Pronapes (Pyth., Isth. ca. 450-400) og Demades (Ol. 328). Fra en indskrift (IG I² 400) ved vi, at Pronapes var *hipparch* sammen med Lakaidomnios, søn af Kimon (II). Bugh har argumenteret for, at *hipparcher* – ligesom *trierarcher* – måtte bære store økonomiske byrder, når kavaleriet var i felten, og at disse personer formentlig var opdrættere.⁶⁹

Der fandtes formentlig også en tredje finansieringsmodel. I en anekdote fortæller Herodot, at årsagen til Alkmeonidernes rigdom og mulighed for *hippotrophia* var personlige bånd til perserkongen Kroesus (Hdt. 6.125). Og i retssagen mod Alkibiades' søn Alkibiades i 397 gik tvisten på, hvem der i 416 havde indkøbt eller lånt »det statslige firspand fra Argos« (Isok.16.1; Diod. 13.74.3). En sådan anskaffelse har uanset aftalens art krævet særdeles gode sociale og økonomiske forbindelser til Argos. Teisias må, hvis det var ham, have haft minimum en gæsteven, *xenos*, i Argos, og hvis der ligefrem var tale om statens firspand, må han sandsynligvis have været *proxenos* til Argos (dvs. bystaten

⁶⁸ Platon: *Charmides : Lysis : Laches* : Med indledninger af William Norvin. Oversat af H. Holten-Bechtolsheim, Kbh. 1963 [1932]. Ydermere foreslår vi, at Sokrates' bemærkning om den unge Lysias som »velopdrættet« i Plat. *Lys.* 207 kan ses som en bevidst henrykning til familiens engagement i hesteopdræt.

⁶⁹ Bugh 1988, s. 46, 81 note 5.

Argos' formelle ven og ambassadør i Athen).⁷⁰ Det kan imidlertid ikke dokumenteres. Det er dog muligt, eftersom Teisias, ifølge Davies og Golden, havde skaffet sig et godt rygte som athensk general i 417/6 og sandsynligvis var fra en aristokratisk familie med gode sociale forbindelser til andre bystater.⁷¹

Derimod kan det dokumenteres, at Alkibiades havde en gæsteven i Argos.⁷² Og på folkeforsamlingen i 415 pralede Alkibiades med, at han på egen hånd samlede en koalition med Argos til en privat militærekspedition på Peloponnes (Thuk. 6.16.6). Den slags var bestemt ikke muligt uden et omfattende net af gæstevenskaber. Det havde Alkibiades. Gabriel Herman opregner således ikke færre end 13 dokumenterede gæstevenskaber.⁷³

Der er ingen tvivl om, at Alkibiades anvendte sin egen økonomiske formue til at finansiere en del af sine syv firhestespand ved Ol. i 416. Thukydid hævder ligefrem, at Alkibiades faktisk brugte mere, end han ejede (Thuk. 6.15.3). Det er svært at vurdere, hvorvidt Thukydid har ret. Alkibiades ressourcer var med sikkerhed formidable. Foruden at råde over sin egen families formue og stribevis af gæstevenskaber havde han få år forinden giftet sig med datteren til Hipponikos (III) og derved fået adgang til midlerne i en af Athens rigeste og mest kendte hestesportsslægter, Kallias-familien og deres net af gæstevenskaber.⁷⁴

Det er oplagt, at Alkibiades langt fra var den eneste, der kan have benyttet gæstevenskaber til at finansiere hestesport.⁷⁵ Af de tre finansieringsmodeller var egen opdræt dog den i særklasse mest benyttede

⁷⁰ Gæstevenskaber var et netværk af personlige sociale forbindelser, en ældgammel aristokratisk praksis, der udgjorde en væsentlig del af en aristokratisk habitus og en vigtig magtressource, som i arkaisk og klassisk tid bevarede sin styrke uden om bystaten. I stedet for at bekæmpe denne praksis integrerede bystaten det tidligere aristokratiske netværk og skabte de såkaldte *proxenia*, hvormed det langsomt blev en fast og accepteret bestanddel i bystatskulturens værdisystem. Kravene til personernes habitus forblev dog de samme, nemlig en aristokratisk livsstil med stor økonomisk og social rigdom. G. Herman: *Ritualised Friendship and the Greek City*, Cambridge 1987, s. 6.

⁷¹ Davies 1981, App. II; Golden 1998, s. 121.

⁷² Herman 1987, s. 177-178.

⁷³ Udover gæstevennen i Argos havde Alkibiades også mindst ét gæstevenskab i Sparta. Herman 1987, App. A og C. Da Sparta havde været udelukket fra Ol. siden 420, var de spartanske hesteopdrættere formentlig overordentlig interesseret i at hjælpe Alkibiades. Golden 1998, s. 174.

⁷⁴ Kyle 1987, s. 164; Davies 1971, nr. 600. Kallias-familien havde også spartanske gæstevenner. Også dem havde Alkibiades adgang til. Herman 1987, App. C.

⁷⁵ Et eksempel på endnu en mulig sag om finansiering af hestesport via gæstevenskaber er retssagen, hvor Hyperides anklager Demosthenes og Demades (Ol. 328) for at modtage *proxenia*-penge (Hyp. 5.25). Demades' rigdom og mulighed for at deltage i hestesport kan meget tænkeligt have været finansieret via disse midler.

blandt athenske hestesportsdeltagere. Alkibiades' demonstration ved Ol. i 416 og den efterfølgende retssag mod hans søn i 397 indikerer imidlertid, at gæstevenskaber spillede en central rolle i finansieringen og organiseringen af deltagelse i panhellenisk hestesport i arkaisk og klassisk tid.⁷⁶

Normerne omkring brugen af rigdom og magtudøvelse i Athen

Deltagelse i hestesport på panhellenisk niveau var en investering i ære. I Athen og hele den antikke verden var rigdom, ære og magt knyttet sammen i en dynamisk form for økonomisk kredsløb i både arkaisk og klassisk tid.

Marcel Mauss beskriver i bogen *Gaven* en form for gavegivning, *potlatch*, der blev praktiseret i nordamerikanske indianerstammer. *Potlatch* var en agonistisk praksis, der bl.a. blev anvendt til at finde frem til stammens høvding. Vinderen blev simpelthen den af kandidaterne, som havde mest at give til stammen. Han var den mest ærefulde.⁷⁷

Denne forestilling om rigdom, ære og legitim magtudøvelse synes ligeledes at være en central norm i det antikke Athen. Den kendes især fra den aristokratiske skik, *leitourgeia*, der betyder 'arbejde for folket'. Dette aristokratiske rigdomsideal blev senere i klassisk tid en fast norm i bystatens politiske kultur i form af *liturgierne*.⁷⁸ De blev institutionaliseret omkring år 502/1, og var et afgørende instrument i opretholdelsen af Athens udenrigspolitiske flådestyrke og indre stabilitet i klassisk tid.⁷⁹ Hvor tæt liturgierne var knyttet til demokratiet, afspejles af, at litur-

⁷⁶ Thukydid (6.16.1) fortæller, at Alkibiades under Ol. i 416 traf sine »øvrige arrangementer i et niveau der var sejren værdigt.« Dette kan med god grund opfattes, som om Alkibiades' gæstevener modtog en særlig behandling i Olympia. Der var måske ikke udelukkende tale om et 'synligt' forbrug, men om en form for 'kundepleje' af Alkibiades' investering og et forsøg på at tiltrække nye investorer til Alkibiades' forehavender.

⁷⁷ M. Mauss 2000 [1924], s. 17-20, 55-56, 99-100.

⁷⁸ Liturgierne blev opdelt i: a) Festival- og sportsliturgier: *choregi* (betaling af dramatisk kor), *gymnasiarch* (dække omkostninger til fakkel-stafethold, konkurrenceleder), *hestiasis* (offentlig bespisning), *architheoria* (leder af hellig mission), *arrhephoria* (organisering af procession) m.m. og b) militærliturgier (*trierarchi* (udrustning af krigsskib og evt. kommandør på dette) og *proeisphora* (forudbetaling af den eneste direkte skat, *eisphora* som var en krigsskat betalt af de rigeste borgere (og metøker)). Om liturgier og forskellige udlægninger af *eisphora*, se A.H.M. Jones: *Athenian Democracy*, Oxford 1957, s. 83; Davies 1981, s. 28; Ober 1989, s. 128; P.J. Rhodes: »Problems in Athenian *Eisphora* and Liturgies«, *AJAH* 7, 1982, s. 8; E. Ruschenbusch: *ZPE* 31, 1978, s. 275-84; M.H. Hansen: *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes*, Oxford 1991, s. 112-113.

⁷⁹ Kortlægningen af grænsen for og selve eksistensen af den såkaldte liturgiklasse har gennem årene været meget omdiskuteret, se Jones 1957, s. 86; Davies 1971, s. xxii, xxiv; 1981, s. 9-37, 82; Ober 1989, s. 116, 128; Hansen 1991, s. 115; Gabrielsen 1994, s. 52.

gjerne blev afskaffet efter makedonernes magtovertagelse i Grækenland mellem 317/6 og 307/6.⁸⁰

Prisen på en liturgi kunne variere mellem ca. 50 drachmer for den billigste (*eutaxia*), og op til ca. 6000 drachmer for et *trierarchi*.⁸¹ Xenofon lader i sit skrift om driften af et hushold Sokrates samtale med den rige, men administrativt ubehjælpssomme Kritobulos. På klassisk dialektisk vis får Sokrates præsenteret en skarp, men muligvis nøgtern synsvinkel på liturgi-systemet. Som en ekstra detalje sidestilles det at holde heste med de andre liturgier.

»Endelig forstår jeg, at staten allerede som det er nu pålægger dig store afgifter, både i form af hestehold, choregier, gymnasiarchier og prostatier. Men hvis der så bliver krig, ved jeg, at man også vil pålægge dig trierarchier og formueskatter så store, at du dårligt vil kunne bære dem. Men så snart du forekommer efterladende i udførelsen af nogen af de nævnte ting, ved jeg, at atterne vil straffe dig lige så hårdt, som hvis de havde grebet dig i at stjæle deres ejendom.« (Xen. *Oikonomikos*, 2.6)⁸²

Liturgierne var ligesom alt andet i bystaten organiseret som konkurrencer. Til gengæld for det gavmilde finansielle udlæg modtog vinderen ærefulde og inciterende sejrpriser.⁸³ De riges ærekærlighed (*philotimia*) og konkurrerende brug af rigdom til gavn for fællesskabet og de fattiges modydelser igennem tilkendegivelse af taknemmelighed (*charis*) eller andre former for æresbevisninger var en opsparing i ære og selve drivkraften i disse æresøkonomier.⁸⁴ Som Davies skriver: »Charis was nothing less than the primary basis both of election to office and of preponderant political influence.«⁸⁵

Normerne omkring brugen af rigdom kommer også til udtryk i Aristoteles' opdeling af de athenske borgere i to klasser: de rige og de fat-

⁸⁰ Gabrielsen 1994, s. 12.

⁸¹ Davies 1971, s. xxi.

⁸² Xenofon citeret efter Signe Isagers oversættelse i Klassikerforeningens Kildehæfter 1986.

⁸³ Særlig fin var præmien – en sejrskrans – til den *trierarch*, som først fik sit skib klargjort, se bl.a. (Dem. *Tale om kransen*. 51).

⁸⁴ D. Whitehead: »Competitive Outlay and Community Profits. Philotimia in Democratic Athens«, *ClMed* 34, 1983, s. 55-75. Artiklen viser *philotimia*'s centrale betydning i 4. århundredes taler og æresdekreter og den demokratisering af begrebet, der skete, i og med atthenerne søgte at definere *philotimia* »...in terms of their collective profit«. Whitehead 1983, s. 62.

⁸⁵ Davies 1981, s. 96. Om begrebet *charis*, se bl.a. Davies 1971, s. xvii; 1981, s. 92, 96; Ober 1989, s. 226; Gabrielsen 1994, s. 10.

tige. De rige er »dem, som tjener Staten i Kraft af deres Besiddelser, dem, vi kalder de rige« (Arist. *Pol.* 1291a14).⁸⁶ Men samtidig er demokrati ifølge Aristoteles defineret ved, at »de frie og fattige Borgere er i Flertal og har Magten« (Arist. *Pol.* 1290b8-9). Både Aristoteles og Ps. Xenofon (Ps. Xen. *Ath. Pol.* 1.3) peger dog på, at de fattige i Athen i praksis accepterede, at det var de rige, der varetog og udøvede magten i det demokratiske Athen, fordi de netop gav mest til bystaten:

»Endvidere bør det paahvile de mest betydningsfulde Øvrighedsposter, som maa være i hænderne paa dem, der har de forfatningsmæssige Rettigheder, store offentlige ydelser, for at Folket frivilligt skal afstaa fra dem og finde det tilgiveligt, at de andre beklæder dem, fordi de giver stor Betaling for deres Værdighed. Det ligger godt paa Linie hermed, at Øvrighedspersoner ved Tiltrædelsen af deres Stillinger afholder storslaaede Ofringer og rejser en offentlig Bygning, for at Folket, naar det deltager i de Festligheder, som følger, og ser Byen smykket dels med Votivgaver, dels med Bygninger, med Glæde maa se Forfatningen bestaa, og Overklassen vil oven i Købet have synlige Minder om sin Gavmildhed.« (Arist. *Pol.* 1321a6).

Det er selvfølgelig en provokerende påstand, at gavegivning var den grundlæggende norm, når athenerne skulle fordele ære og magt i bystaten i både arkaisk og klassisk tid, men Aristoteles skriver meget klart, at de rige er dem, der giver til bystaten, og det var kun de rige – som J. Ober påpeger – der deltog i konkurrencen om den politiske magt i den demokratiske bystat.⁸⁷ Den største forskel mellem arkaisk og klassisk tid, når det gælder normerne omkring rigdom, ære og magt er, at *demos* i stigende grad fik kontrol med produktionen af ære og magt i bystaten. Det skete ved, at man skabte konkurrerende offentlige æresmarkeder, som bystaten kontrollerede. Institutionaliseringsen af liturgiernes er et udmærket eksempel herpå.

Panhellensk hestesport forblev dog en særskilt og attraktiv kilde til ære, som lå uden for bystatens monopolbestræbelser og kontrol. Historien om hestesportssejrens transformering i bystaten fra privat *kydos* (ære) til statslig garanteret æresbevisning – som det næste afsnit handler om – er således i høj grad historien om et kompromis mellem heste-

⁸⁶ Samtlige Aristoteles-citater er fra: *Aristoteles Statslære*, oversat af William Norvin og Peter Fuglsang, Kbh. 1946.

⁸⁷ Ober 1989, s. 226-233. Jf. i øvrigt Ps. Xen. *Ath. Pol.* 1.3 for en lignende betragtning.

sportsdeltageren og bystaten, der begge havde stor interesse i panhelenske hestesportssejre.

Fra ode til monument – fra privat kydos til offentlig bespisning

En vinder i hestesport ved *periodos* sendte et klart budskab om massiv rigdom, ære og magt til de mange tilskuere og omverdenen i antikken.⁸⁸ En sejrskrans visner imidlertid med tiden, og ligesådan ville æren, der var knyttet til en sejr, også forsvinde, hvis ikke sejrherren investerede i at fastholde erindringen om sejren i folks bevidsthed.

Omtrent samtidig med at Peisistratos i midten af det 6. årh. kom til magten som tyrann i Athen, begyndte en lille gruppe af digtere anført af mesteren over dem alle, Pindar, at fremstille kunstfærdige hyldestsange til vindere fra *periodos*, de såkaldte oder (*sejrs-epinikier*). Mod betaling lovede digteren at oden ville udødeliggøre vinderens *kydos*.⁸⁹

L. Kurke mener, at oden og vinderens krans indgik som centrale elementer i en *kydos*-økonomi. Kransen var ifølge hende et symbol på vinderens overlegenhed og usårlighed, som bystaten havde stor interesse i at få del i. Hensigten med *kydos*-økonomien var da at sikre »a harmonious sharing of this special commodity within the city«. ⁹⁰ Oderne var ifølge Kurke en medieringsdiskurs, hvor smukke sproglomster kunne overføre *kydos* til bystaten og derved mediere spændingen mellem den enkelte vinder og bystaten.⁹¹ Golden er enig og kalder oderne en kanal for kommunikation imellem de rige og fattige i bystaten, som skulle beskytte den rige vinder mod misundelse og balancere en passende hæder inden for bystaten.⁹²

Kurke har imidlertid vanskeligt ved at finde belæg i kildematerialet for en *kydos*-økonomi i arkaisk tid. Kun fire steder i oderne (Pind. *Ol.* 5. 1-8; *Isth.* 1.10-12; Bacchyl. 10. 15-18; 13. 58-60) kan Kurke dokumentere, at digterne delagtiggjorde bystaten i sejrens *kydos*. De øvrige tekststeder er fra indskrifter og monumenter, som er langt senere end oderne.⁹³ Det

⁸⁸ E. Gephard mener således, at stadion i Isthmia havde kapacitet til omkring 40.000 tilskuere i hellenistisk tid. Gebhard 1989, s. 82-90.

⁸⁹ Kurke beskriver *kydos* dels som en »a talisman of supremacy« og dels som en manakraft. Kurke 1993, s. 132.

⁹⁰ Kurke 1993, s. 141.

⁹¹ Kurke 1993, s. 140.

⁹² Golden 1998, s. 85. Spændingen opstod ifølge Golden, når sejrherren rejste fra bystaten som en ligemand, men kom tilbage som overlegen. Golden 1998, s. 81.

⁹³ Indskrifterne som Kurke benytter er fra første halvdel af 5. årh., men de væsentligste for Kurkes' argumentation er fra omkring år 300 helt frem til år 49 e. Kr. Kurke 1993, s. 138-139, 156. Kurke mener, at den symbolske nedrivning af bymuren, der tilsyneladende fandt sted i vinderens bystat ved vinderens tilbagevenden er med til at understre-

synes heller ikke sandsynligt, at oderne udelukkende var en kanal for (vertikal) kommunikation imellem masse og elite, især ikke når både Golden og Kurke medgiver, at oderne reproducerede en aristokratisk ideologi.⁹⁴ Oderne indgik i allerhøjeste grad også i en intern (horison-tal) aristokratisk kommunikation.

Oderne, som digterne producerede, må nærmere ses som en overordentlig dyr privatfinansieret diskurs, der havde til formål at producere ære og legitime slægtens magt. Kunderne var fortrinsvis vindere fra magtfulde aristokratiske slægter, som igennem besyngelse af slægtens guddommelige fortid ønskede at understrege, at aristokratiske slægter havde en naturlig ret og forrang både til panhellenisk sport og den politiske magt i bystaterne. Samtidig kommunikerede oderne budskabet om sejr videre til andre aristokrater og øgede dermed æren og den karismatiske autoritet omkring en sejrherre og hans slægt.

I Athen var oderne en privat magtressource, der indgik i forhandlingen af magt med en stadig stærkere centralmagt under Peisistratiderne. Oderne fremhævede de aristokratiske slægters legitime krav på politisk magt, men de var også et modspil til en anden ny magtressource, som Peisistratos opfandt, nemlig opsparing i offentlig æreskapital.

Som en af de første athenere indså Peisistratos den enorme prestige og ære, der bl.a. var forbundet med at arrangere panhelleniske sportskonkurrencer. Gennem reorganiseringen af de Panathenæiske lege i ca. 566/5 samt anlæggelsen af 'nationale' helligdomme og offentlige gymnasier i Athen, opsparede Peisistratos en enorm æreskapital.⁹⁵ De Panathenæiske lege var antikkens største pengelege og formentlig et bevidst forsøg på at skabe et populært alternativ til udfordringen fra *periodos*-legene.⁹⁶ Det var tilsyneladende den opsparede 'goodwill' i den

ge kransen som et symbol på usårlighed. Problemet er, at den eneste kilde til nedrivningen af bymuren, Plut. *Quast. Conv.* 2.5.2, er fra det 2. årh. e.Kr. Et andet belæg for tesen om kransen som et symbol på usårlighed finder Kurke i en indskrift fra år ca. 300. Den viser, at der foregik en offentlig proklamation af sejren på agora. Der er imidlertid stor forskel på symbolværdien mellem at rive bymuren ned for en *periodos*-vinder og at lade vinderen hædre på agora.

⁹⁴ Golden 1998, s. 86; Kurke 1993, s. 153. Ydermere er omstændighederne omkring opførelsen af oden meget omstridte. Sandsynligvis blev oden opført ved en privat fest, et *symposium*, hvor modtagerne af budskabet fortrinsvis var vinderens egne venner og ligesindede. Se K. Morgan: »Pindar the Professional and the Rethoric of the Kosmos«, *CP*, 1993, s. 1-15.

⁹⁵ Kyle 1987, s. 28-29.

⁹⁶ Derudover opfyldte De Panathenæiske lege på mange måder den samme funktion for Peisistratiderne som de panhelleniske lege i Delfi og Olympia havde for Alkmeoniderne og de øvrige aristokratiske slægter. Her kunne den senere tyran, Peisistratos, vise sin magt og pleje sit enorme netværk af gæstevenskaber fra både Theben, Thessalien og Argos, som han mobiliserede i krisesituationer (Hdt. 1.61).

brede athenske befolkning, som Peisistratos mobiliserede i forbindelse med sit vellykkede tyrankup i Athen i 561/1. Herodot fortæller, at Peisistratos – i selskab med en kvinde udklædt som Athene – skulle være kørt ind i Athen i en stridsvogn: »idet de sendte herolde forud som forløbere, der, da de ankom til byen, højlydt bekendtgjorde (...): »Atheniensere! Tag vel imod Peisistratos, hvem Athene selv har æret mere end noget menneske, og som hun nu fører hjem igen til sin egen borg.« (Hdt. 1.60) Til Herodots forbløffelse accepterede athenerne tilsyneladende Peisistratos' krav på magten – og det med god grund. De Panathenæiske lege og Athene helligdommene var offentlige. Fokus var rettet mod Athen, hvilket skabte stolthed og samhørighed blandt borgerne. Æren, som deltagere fra andre bystater viste legene og gudinden Athene, tilfaldt alle athenerne. Dermed blev Peisistratos' personlige interesser trængt i baggrunden, og et nyt offentligt æresmarked opstod. Desuden var folket (*demos*) blevet en vigtig kilde til politisk magt. Ganske forståeligt konstaterer Aristoteles (*AP*. 14.3), at Peisistratos udøvede sin politiske magt på en mere populær end tyrannisk facon.⁹⁷

Indtil midten af det 6. årh. var det af religiøse årsager ikke tilladt vindere ved *periodos* at opstille statuer af sig selv ved konkurrencestedet, fordi man frygtede, at en vinder ville udvikle overmod (*hybris*).⁹⁸ Og man skal helt hen til starten af 5. årh., før de første statuer og sejrsmonumenter over vinderne blev sat op i deres respektive bystater, men i løbet af et halvt århundrede erstattede statuen og monumentet stort set ødelagte som det mest attraktive investeringsobjekt for en vinder ved *periodos*. Det er der flere grunde til.

For det første havde sejrherren en stor interesse i at optimere sin investering og bevare den *kydos* og ære, der knyttede sig til en sejr. På det offentlige 'æresmarked' var det muligt at formidle sit budskab om sejr til et langt større publikum, idet statuen eller monumentet blev placeret centralt og synlig for alle borgerne, også i den fremtidige bystat. Det formåede den private ode ikke i det samme omfang.

For det andet var bystaterne meget interesserede i, at sejrherrene

⁹⁷ Peisistratiderne monopoliserede ifølge R. Osborne aldrig fuldstændig den politiske magt i Athen. Bl.a. fik de andre aristokratiske slægter stadig lov til at beklæde embeder, men det var embeder med faste rammer og beføjelser. Denne praksis understreger Peisistratidernes raffinerede udøvelse af magten. R. Osborne: *Greece in the Making, 1200 – 479 B.C.*, London 1996, s. 285.

⁹⁸ Raschke 1988, s. 39. Man frygtede, at en vinder kunne udvikle sig til en *hubristes* (overmodig person), hvis statuen overskred størrelsen af et levende menneske. Derfor var kun tredobbelte vindere i Olympia undtaget fra forbudet ifølge Raschke.

begyndte at investere i statuer og monumenter frem for oder, eftersom bystaten kontrollerede det offentlige rum og gav sejrherren lov til at opsætte en statue. På den måde fik bystaten kontrol med de investeringer og magtressourcer, som en vinder i kraft af sin egen formue kunne opnå via en *periodos*-sejr. Tilmed var statuer og monumenter ifølge W. J. Raschke fokus for politisk stolthed og et velegnet redskab for bystaten til at propagandere politiske budskaber med.⁹⁹ Det blev udgangspunktet for etableringen af institutionaliserede *kydos*-økonomier i de græske bystater.

I Athen er de første statuer på Akropolis for sejre ved *periodos* dateret til ca. 480,¹⁰⁰ hvilket falder sammen med begyndelsen på det athenske imperiums storhedstid efter Perserkrigene. Tidspunktet er næppe tilfældigt. Athen havde i denne periode ekstra stor interesse i hestesportssejre, der kunne bruges til at propagandere og legitimere Athens magt. Det var samtidig i denne periode, at demokratiet med Ephialtes reformer i 461/0 for alvor slog rod og blev en livsform for atenerne.

Den vigtigste kilde til institutionaliseringen af sporten i Athen er det såkaldte *Prytaneion-dekret* (IG I² 77), som er dateret til 430'erne.¹⁰¹ Heri fremgår det, at en *periodos*-vinder havde ret til *sitesis* (livslang bespisning i *Prytaneion*, rådhuset) og sandsynligvis også *prohedria* (ærespladser ved teaterforestillinger og andre offentlige arrangementer).¹⁰² Disse hædersbevisninger var de mest ærefulde i Athen.¹⁰³

Først fra 430erne giver det altså mening at tale om en egentlig *kydos*-økonomi i Athen, hvor bystaten fik del i kransens *kydos*. Den symbolske delagtiggørelse foregik sandsynligvis ved en ceremoni, hvor sejrherren ved hjemkomsten ofrede kransen til en guddom ved en af bystatens helligdomme. Til gengæld anerkendte bystaten den enkelte vinders ret til ære i form af hædersbevisninger og retten til at opstille et monument eller en statue i bystaten.¹⁰⁴

I modsætning til andre bystater er der imidlertid intet, der tyder på, at Athen betalte for statuer og monumenter eller udbetalte penge-

⁹⁹ Raschke 1988, s. 39-40. Athenske håndværkeres udsmykning i 470'erne af Zeus-templet i Olympia indeholdt f.eks. tydeligvis athensk demokrati-propaganda.

¹⁰⁰ Kallias II (Ol. 500) dedikation på Akropolis er fra ca. 480; Kallias Didymion (Ol. 480, atlet) dedikation på Akropolis 480-450. Se Kyle 1987, App. B, A31 og A29.

¹⁰¹ For en kort indføring i diskussionen om *Prytaneion*-dekretet se Kyle 1987:145-147.

¹⁰² *Sitesis* synes ikke at være givet uden *prohedria* indtil et stykke inde i hellenistisk tid. H. Buhmann: *Der Sieg in Olympia und in anderen panhellenischen Spielen*, München 1972, s. 112-113.

¹⁰³ S. G. Miller: *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form*, Berkeley 1978, s. 4-9.

¹⁰⁴ Golden 1998, s. 76.

præmier.¹⁰⁵ Og det var stadig en bekostelig affære at opstille varig æreskapital. Fra en senere kilde, Diogenes (Diog. Laert. 6.35), ved vi, at prisen for en statue lå omkring 3000 dr. Et gæt er, at et monument kan have løbet op i flere talenter.

Statens forsøg på at monopolisere og institutionalisere sporten og etablere en sejrøkonomi for panhelleniske sejre var en proces, der forløb sideløbende med institutionaliseringen af de øvrige agonistiske praksisser i Athen som f.eks. liturgierne. I begge tilfælde kultiverede bystaten traditionelle aristokratiske praksisser og forsøgte at kanalisere rige atheners private formuer ind i fællesskabet. Investeringer i panhellenisk hestesport måtte således konkurrere om æren med liturgierne i bystaten i klassisk tid.

Alligevel accepterede *demos*, som vi argumenterer for i næste afsnit, at Alkibiades (og andre) uden større problemer anvendte hestesejre vundet uden for Athen i magtkampe internt i bystaten.

Udbyttet af panhellenisk hestesport

Deltagelse i hestesport med firspand krævede, som vi så tidligere, enorme økonomiske og sociale ressourcer og var stort set kun mulig for personer med aristokratisk status og baggrund. Dog mangler vi endnu at finde en forklaring på spørgsmålet: Hvorfor gjorde de det? Hvad kunne en hestesportssejrherr forvente at få ud af sin investering i henholdsvis arkaisk og klassisk tid? Og hvad var deres motiv(er)?

Herodot fortæller, at Alkmeon (6.125), den første athenske vinder i firspand ved Ol. i 592, via sin hestesejr var med til at lægge grunden for Alkmeonide-familiens ry og rigdom. Den samme pointe berører Xenofon, når han om hesteopdrættere og hestesportsdeltagere skriver: »(...) nogle er kommet til at mangle til dagen og vejen på grund af hestehold, mens andre gennem hestehold både er blevet yderst velstående og samtidig skaffer sig berømmelse på deres fortjeneste« (Xen. *Oikonomikos*, 3.8).

Alkmeon er imidlertid ikke det eneste eksempel på, at hestesportssejre i arkaisk tid blev betragtet som en magtressource, der kunne skabe øgede økonomiske og politiske midler i det net af ressourcer, der udgjorde sejrherrens samlede formue og magtbase. I arkaisk tid indtil midten af det 6. årh. var Athen et aristokrati, hvor magt var determine-

¹⁰⁵ Desværre antager nogle forskere, at Solon udbetalte pengepræmier til vindere fra Olympia og Delfi. Young 1984, s. 128-130; Kyle 1987, s. 22. Problemet er, at der ikke fandtes penge på Solons tid. De første mønter slås først af Peisistratos. Osborne 1996, s. 284.

ret af rigdom og social status. Men den politiske magt var samtidig arbitrær og knyttet til den enkelte aristokrat og hans slægt. En sejr i panhellenisk hestesport var en særdeles brugbar magtressource i den interne konkurrence i Athen med andre rige og jordbesiddende aristokrater, idet sejren var ekstremt ærefuld og en billet til flere og mere lukrative gæstevenskaber og klar markering af sejrherrens sociale og politiske status.

De få athenske hestesportsvindere, vi kender fra arkaisk tid, var tilsyneladende meget bevidste om sejrens sociale og politiske betydning. Således sejrede samtlige athenske vindere i hestesport i arkaisk tid, mens både de selv (og formentlig også deres slægt) var bortvist fra Athen. Ud over Alkmeon (Ol. 592) drejer det sig om: Kallias I (Ol. 564), Miltiades III (Ol. 560) og Kimon (Ol. 536, 532, 528). At en slægt var bortvist, må ikke fortolkes som vanærende eller et svaghedstegn. Det var snarere, som også Herodot (Hdt. 6.35) konstaterer, et sikkert tegn på, at slægten var en trussel mod den skrøbelige magtbalance i Athen.¹⁰⁶ Opvisninger og sejre i hestesport ved *periodos*, foranstaltet mens sejrherren var i eksil, sendte et klart budskab til hele Hellas – og ikke mindst de øvrige aristokrater i Athen – om familiens magtressourcer og sejrherrens fortsatte (og forøgede) krav på politisk magt og social status i Athen. Det gælder fx Miltiades III (Ol. 560), der havde tabt magtkampen til Peisistratos, mens Megakles IV (Ol. 486) formentlig – som en konsekvens af den trussel, hans magt udgjorde over for demokratiet og andre aristokrater – var i eksil (ostrakeret i 487), da han vandt ved Olympia. At denne praksis fortsatte i klassisk tid, kan ses som et udtryk for, at det tog tid, før demokratiet for alvor slog rod i de tidligere magthavere – de aristokratiske familiers – bevidsthed.¹⁰⁷

Hestesportens magtmæssige betydning kom til udtryk flere gange i anden halvdel af det 6. årh. Det er således fristende at antage, at Miltiades III samme år, som han vandt i hestesport ved Olympia i 560 (efterfulgt af en storstilet ofring af et elfenbenshorn i Olympia), modtog 'et tilbud han ikke kunne afslå' af Peisistratos om at få sit eget tyranni i Chersonese (Hdt. 6.35). Miltiades halvbror, Kimon, var imidlertid knap så heldig eller fremsynet. Efter at have indgået en ydmygende politisk 'hestehandel', hvor Kimon lod Peisistratos udråbe som vinder ved Ol. i

¹⁰⁶ Herodot skriver bl.a. om Miltiades: »I Athen havde på den tid Peisistratos den øverste magt; men også Miltiades, søn af Kypselos, var mægtig.« (Hdt. 6.35) Endvidere beholdt den athenske borger, der var blevet ostrakeret (sendt i eksil) i klassisk tid sine borgerrettigheder og sin formue.

¹⁰⁷ Golden 1997, s. 342; Kyle 1987, s. 157. Ostrakisme var en tiårs bortvisning givet efter afstemning på potteskår. Denne praksis var i brug fra 487-416. Hansen 1991, s. 5.

532 i stedet for sig selv, blev han efter sin tredje olympiske triumf i 528 (Hdt. 6.103) myrdet – formentlig af Peisistratos' sønner. Kimons triste skæbne viser, at ære kunne købes og sælges som en vare, men også at hestesportssejre, eller mere præcist den magt, de repræsenterede, blev opfattet som en trussel mod magtbalancen i Athen i arkaisk tid. Kimon fortsatte – efter gentagne advarsler – med at vinde æreskapital til sig selv og slægten. Det kostede ham livet.

Velhavende aristokrater fortsatte med at deltage og vinde ved *periodos* (se App. I) efter tyrannen Hippias' fald og Kleisthenes' reformer i 508/7. For at sikre Athens flådemagt konsolideredes liturgisystemet omkring 478 med oprettelsen af *trierarchierne*. Denne kultivering af ambitiøse aristokraters *philotomia* fortsatte med Ephialtes' reformering af demokratiet i 462. Det medførte imidlertid en ændring af kravene til de hestesportsvindere, der ønskede at anvende sejren til politisk indflydelse i det demokratiske Athen.

I modsætning til tidligere måtte hestesportssejrherreren – og de øvrige rige, der ønskede at deltage i politik i det demokratiske Athen – nu retfærdiggøre sit finansielle udlæg over for *demos* i konkurrence med andre rige personer. Uanset om man ønskede at være politiker (*rhetor*), general (*strategos*) på vigtige militære missioner, eller som modtager af velvilje i forbindelse med retssager, handlede det om at fremstille sine private udlæg og sit forbrug som fælles goder. Prøv her at følge, hvordan Alkibiades fremstillede sin private investering i hestesport over for *demos* forud for Siciliens ekspeditionen i 415, og hvad han forventede til gengæld.

»Athenere! Jeg har større krav end andre på at lede felttoget – jeg må jo begynde med dette punkt efter Nikias' kritik af mig – og jeg mener også at jeg er værdig dertil. Det som bevirker de højroastede angreb på mig er nemlig ting som nok bringer mine forfædre og mig ry, men rigtignok også gør min fædrene by gavn. For det første fik den pragt jeg udfoldede ved min deltagelse i olympiske lege hellenerne til at regne vor bys styrke for endnu større end den er, medens de indtil da anså den for helt ødelagt af krigen: Det var fordi jeg startede med syv vogne, flere end nogen privatmand nogensinde før, og blev nummer eet, to og fire og traf mine øvrige arrangementer i et niveau der var sejren værdigt. For vel er der tradition for at den slags er en ære, men udførelsen danner også grundlag for folks opfattelse af éns styrke. Dernæst: Hvergang jeg forherliger mig selv her i byen med korudstyr og andet, opstår der nok misundelse blandt borgerne

– det er naturens gang – men det er også en måde at demonstrere styrke overfor fremmede.« (Thuk. 6.16.1-4)

Alkibiades havde, som det fremgår, ingen problemer med at fremstille sin private opvisning af rigdom og olympiske sejr som et fælles statsligt gode, og han blev da også efterfølgende valgt til general på ekspeditionen til Sicilien, frem for den ældre og langt mere erfarne Nikias.

Sejrens propagandaværdi var åbenlyst et yderst brugbart argument under Den Peloponnesiske krig, hvor sådanne demonstrationer af storhed, overlegenhed og rigdom fyldte athenerne med stolthed og gav moralen et tiltrængt løft. Samtidig var Alkibiades' opvisning, som han selv påstår, utvivlsomt med til at genopbygge athenernes ry og troen på athenernes kunnen i den græske verden.

Fra midten af 5. årh. organiseredes i Athen et stående kavalerikorps på 1000 mand. Dette gav athenske hesteopdrættere og sejrherre som Pronapes (Isth., Nem. ca. 450) endnu en mulighed for at fremstille hestesportssejre som et fælles statsligt gode,¹⁰⁸ ud over at det gav naturlig adgang til et nyt embede som *hipparch* (leder i kavaleriet). Taleren i Lysias (19.63) fremhæver således, at faderen – foruden at vinde i panhellensk hestesport – også leverede smukt udstyrede heste til kavaleriet. Og faktisk forsvarede flere talere i retssager (fx Hyperides 1.16) hestesport mod anklager om privat fråds med, at deltageren via salg af heste til kavaleriet bidrog til Athens sikkerhed.¹⁰⁹

I det demokratiske Athen var det overladt til *demos* at afgøre, hvornår en spending var passende (*prepousa*), og hvilke typer opsparing i ære der vidnede om den rette storhed (*megaloprepeia*). Det betød selvsagt, at ære blev en omkæmpet magtressource, hvilket i særdeleshed kom til udtryk i retssagerne, som fx i en tale af den athenske politiker Lykourgos (Ag. *Leocr.* 139-40) fra ca. 330. Her anfører han, at hestesport er egoistisk spending, der ikke bør give *charis* fra *demos*, i modsætning til trierarchiske liturgier eller bygning af beskyttende bymure for bystaten, som er langt mere ærefulde, fordi de bidrager til sikkerhed.

Lykourgos' modvilje mod hestesport må dog ikke forveksles med *demos'* holdning til hestesport, men nærmere som et udtryk for, at Lykourgos spillede på en anden type finansielt udlæg end hestesport.

¹⁰⁸ Se i øvrigt en diskussion af Pronapes' socioøkonomiske forhold i Davies 1981, App. II.

¹⁰⁹ P. J. Rhodes er enig med kritikerne, der hævder at hestesport var privat fråds, og karakteriserer hestesporten som en »blatantly self-centred form of festival expenditure«. P. J. Rhodes: »Who ran Democratic Athens« i P. Flensted-Jensen, T.H. Nielsen, L. Rubinstein (eds.): *Polis and Politics*, København 2000, [465-477] s. 470.

Han var i tråd med Demosthenes en dygtig administrator, der bl.a. havde investeret i at genopbygge Athens bymure.

Lykourgos' politiske strategi er et udmærket eksempel på, hvilke fordringer til en hestesportsvindere's habitus, udbygningen af demokratiet i Athen fra slutningen af det 5. årh. stillede, hvis vedkommende ønskede at udøve politisk magt i Athen, nemlig et krav om kulturel kapital i form af uddannelse inden for retorik, militærstrategi samt viden om de offentlige finanser.¹¹⁰ Udøvelse af politisk magt var dog – uanset hvor dygtig en retoriker, general eller administrator, der var tale om – betinget af, at den pågældende kunne overbevise *demos* om, at han gav mest til bystaten. Da udøvelse af politiske embeder samtidig kunne være endog meget økonomisk lukrativt, blev de riges behov for at kunne retfærdiggøre deres magt ekstra stor. En succesfuld general som Chabrias, der vandt ved de Pythiske lege i 374, havde sandsynligvis et stort behov for æreskapital til at legitimere sit vedvarende krav på og udøvelse af generalembedet. Det samme gælder politiske personligheder som Timokrates (Ol. 352) og i særdeleshed Demades (Ol. 328).

Hestesport havde yderligere en udenrigspolitisk fordel, som Alkibiades, Chabrias og Demades såvel som andre hestesportsdeltagere i klassisk tid, må have spekuleret i – gæstevenskaber. Hvor betydningsfuld en magtressource gæstevenskaber kunne være – og specielt for succesfuld udøvelse af udenrigspolitiske embeder som fx general – kommer tydeligt til udtryk i dette uddrag af Alkibiades' tale til folkeforsamlingen:

»Jeg skabte, uden stor risiko og udgift for jer, en alliance af de stærkeste magter på Peloponnes og tvang lakedaimonierne til på een dag ved Mantinea at sætte alt hvad de ejede ind i kamp, med det resultat at selv om de vandt slaget, føler de sig endnu den dag i dag ikke trygge« (Thuk. 6.16.6).

Alkibiades' peloponnesiske gæstevener havde selvfølgelig også en klar forventning om modydelser f.eks. i form af ære og fremtidig velvillighed. Hertil var en hestesportssejr meget brugbar, idet den panhelleniske ære forbundet med hestesportssejre også kom gæstevenerne til del. En sejr i hestesport var en måde, hvorpå en person med aristokratisk baggrund kunne retfærdiggøre sin rigdom og servicere sit netværk af gæstevenskaber.

¹¹⁰ L. Kallet-Marx: »Money Talks: Rhetor, Demos and the Resources of the Athenian Empire«, R. Osborne, S. Hornblower (eds.) 1994, [s. 227-253] s. 228.

Det var ikke blot overfor *demos* og gæstevenerne, at en velhavende athensk aristokrat i klassisk tid måtte retfærdiggøre sin rigdom og magt. Hos Alkmeoniderne var der en lang tradition for at deltage og sejre i panhellenisk hestesport. Det skabte sandsynligvis en forventning i og omkring familien og slægten om, at familiens overhoved deltog og sejrede i hestesport. Hestesport var altså en måde, hvorpå familiens overhoved kunne retfærdiggøre sin status, arv, giftermål og anden støtte. Megakles V var som alkmeonide formentlig 'tvunget' til at gå ind i hestesport, hvis han ville retfærdiggøre og beskytte sin og slægtens ry og ære. Og ligesådan må Alkibiades' enormt ressourcekrævende satsning i hestesport i 416 også ses i lyset af, at slægten og Kallias-familien, grundet hans ægteskab med Hipponike og den store medgift, forventede noget ekstraordinært af ham.

Konklusionen er, at hestesportssejre var en attraktiv magtressource ikke kun i arkaisk tid, men også i det demokratiske Athen. Selvom betingelserne for udøvelse af politisk magt ændrede sig under demokratiet, forblev normerne omkring brugen af rigdom stort set de samme. Således var den rige og mest ærefulde den, som gav mest til bystaten. Dog var det blot *demos*, der nu afgjorde dette spørgsmål. Det betød bl.a., at en panhellenisk hestesportssejr skulle transformeres og fremstilles som en gevinst for hele bystaten, hvis sejrherren ønskede at anvende sejren i konkurrencen om den politiske magt internt i bystaten.

Overordnet er der intet der giver grund til at antyde, at den athenske *demos* reagerede negativt på rige athenske borgeres investeringer i panhellenisk hestesport, så længe de blot – via deres formue – også bidrog til fællesskabet på andre måder. Men det var, som det fremgår ovenfor, et omdiskuteret emne i retssager og på folkeforsamlingen, hvilken type investering i æreskapital, der kunne gøre krav på *demos'* goodwill.

På trods af disse få forbehold finder vi det rimeligt at konkludere: at forudsat at investeringen i panhellenisk hestesport blev gjort på rette vis og af en person med den rette sociale baggrund, var der store både personlige, sociale og politiske fordele at opnå.¹¹¹ Og vi ser grundlæggende heller ingen grund til at antage, at hestesportsdeltagernes motiver for at deltage i panhellenisk hestesport forandrede sig væsentligt fra arkaisk til klassisk tid.¹¹²

¹¹¹ Det er i overensstemmelse med Golden 1997, s. 341, men i modsætning til Davies og Kyle, der mener, at hestesport i 4. årh. ikke længere var: »viable as a claim to leadership«. Kyle 1987, s. 167.

¹¹² Davies 1981, s. 103; Kyle 1987, s. 166.

Athensk hestesport i tilbagegang?

Ovenstående analyse medfører korrektioner af Davies' og Kyles konklusioner om hestesportens signifikans i det 4. årh. Spørgsmålet er, om det er muligt at nuancere det fald i athenske hestesportstilmeldinger fra starten af det 4. årh., som Davies registrerer. Og er der overhovedet belæg i det sparsomme talmateriale vedrørende antallet af hestesportstilmeldinger for at hævde, at der skete en generel holdningsændring til athensk hestesport mellem 5. og 4. årh., og hvilke implikationer har det i givet fald for Davies' magtbaseteori? Det er nogle af de spørgsmål, vi forfølger i dette afsnit, hvor vi sammenstiller Davies' panhellenske tilmeldingsliste for athenere og Kyles liste over mulige og kendte vindere fra Athen, som ses samlet herunder i Tabel 2, med tilføjelsen af opgørelser over antal athenske hestesejre ved *periodos* og antallet af sejrende athenske hestespandsejere.¹¹³

¹¹³ Opgørelserne er sammenført hos Golden 1998, s. 172. Kyle viser i diskussionen af de usikre heste- og atletikdeltagere, at flere end dem, som vi bygger vores konklusioner på, har været involveret i hestesport. Jf. Kyle 1987, App. B, Catalogue II.

Tabel 2. Opgørelse over athenske hestesportsdeltagere og vindere, 600-300 f.Kr.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Generation ^a	Velhavende athener ^b	Tilmeldte hestespan ^c	Tilmeldere af hestespan ^d	Hestesports- sejre i Olympia ^d	Athenske hestesports- sejre i Olympia ^d	Athenske atleter/ hestesports- deltagere ^e	Athenske hestesports- sejre ved periodos	Sejrende athenske hestesports- tilmeldere
A	2	2	2	2	1	3/1	1	1
B	10	7	3	6	3	1/7	4	3 (2)
C	3	5	3	8	2	1-3/4-7	3	2 (3)
D	16	5-6	3+	16	0	7-8/4-6	4 (1)	2 (1)
E	32	5-6	3	12	1	10/5	6 (+)	3
F	71	12	2	7	1	8/7	12+	4
G	154	3	2	9	0	12-13/2	1	1
H	334	10	9	7-8	1	16-18/9	1	1
I	206	5	3	4	1	4-5/3	1	1

(a) A, 600-567/6; B, 566/6-534/3; C, 533/2-501/0; D, 500/499-467/6; E, 466/5-434/3; F, 433/2-401/0; G, 400/399-367/6; H, 366/5-334/3; I, 333/2-301/0. Se Davies 1971, s. xxvii.

(b) Davies 1971, s. xxvii

(c) Davies 1981, s. 167-168 (Inkluderet hestespannsdeltagere i de panhellenske Amphiarai at Oropus, 366-338 (Golden 1998, s. 172).

(d) Moretti 1957, 1987 (Eksklusiv Kallias' tre sejre i 500, 496, 492).

(e) Kyle 1987, s. 104-9 (Inklusive verificerede og mulige deltagere indtil 322/1).

Davies' opgør over antallet af tilmeldte athenske deltagere ved flere større sportsstævner er opdelt i 9 generationer à 33 år (kolonne 1). Usikkerhed omkring de eksakte årstal kan dermed få stor betydning for fordelingen. Davies' liste, gengivet i kolonne 3, viser et tilmeldingsfald imellem generationerne F og G efter Den Peloponnesiske krig. Andre opgørelser vil dog – som vi skal se – give et modificeret billede. Som vi nævnte tidligere, viser en opgørelse over antallet af personer, der stod for tilmeldingerne, hvor snævert et udsnit af den athenske befolkning, der deltog i hestesport. Tre store aristokratiske familier, Alkmeoniderne, Philaidai/Kimoniderne og Kleinias/Alkibiades tegner sig ifølge Davies for 25 ud af 44 kendte athenske to- og firspandstilmeldinger.¹¹⁴ Opgørelsen over hestespandstilmeldere – her gengivet i kolonne 4 (»chariot entrants«) – viser imidlertid også, at antallet af involverede personer over de tre århundreder var meget lig hinanden.¹¹⁵

Kaster man blikket på antallet af sejre, tegner sig et lignende billede.¹¹⁶ Antallet af sejre ved *periodos* (kolonne 8) og sejrende ejere af hestespand (kolonne 9) er atter meget lig hinanden i generationerne B (4 og 3), C (3 og 2), D (4 og 2) og E (6 og 3). Derpå stiger antallet af sejre og ejere af sejrige hestespand i generation F. Det stigende antal athenske sejre under Den Peloponnesiske krig skal formentlig tilskrives, at Sparta – som dominerede hestesporten i perioden forud – var udelukket fra Olympia under krigen, hvilket åbnede for andres succes.¹¹⁷ Omvendt kan stigningen også antyde, at værdien af hestesportssejre i form af større ry, gæstevenskaber, militære alliancer og et løft til moralen var særdeles efterspurgt i Athen i krigstid. Faldet i antallet af sejrende hestespandsejere efterfølgende fra 4 i generation F til 1 i generation G (kolonne 9) er markant, men viser måske bare, at konkurrencen var hård. Opgørelserne i kolonne 3 og 4 fortæller således ikke om

¹¹⁴ Davies 1981, s. 101. Det er naturligvis muligt at hævde, at hestesportsdeltagere fra de fornemste familier har en større sandsynlighed for at dukke op i kildematerialet, og at fundet af et enkelt potteskår vil kunne vende op og ned på talmaterialet og dermed også på vores fortolkninger. Det er imidlertid det vilkår (charmen), vi arbejder under, når vi beskæftiger os med antikken.

¹¹⁵ I generationerne A, B, C = 8; D, E, F = 8+; og for generationerne G, H (!), I = 14. I generation H inkluderer Golden de panhelleniske Amphiareion-lege ved Oropus, 366-338. De tegner sig for hovedparten af de athenske hestesportssejre, men vi har intet fundet, der antyder, at disse lege (og andre panhelleniske lege) havde tilnærmelsesvis samme betydning som *periodos*-legene.

¹¹⁶ Se vores opgørelse (Tabel 2, kolonne 8, 9) over vinderne fra de fire *periodos*-lege (på baggrund af Moretti og Kyles opgørelse), med medtagelsen af flere fra periode F, som vi mener der er belæg for (fra Kyle 1987, App. B). Det medfører naturligvis en ændring af Davies' tal i kolonne 3 og 4 (generation F), som vi dog ikke har indført.

¹¹⁷ Sparta er udelukket fra Olympia fra 420- ca. 396. Hodkinson 2000, s. 307.

en stor nedgang i hestesportsdeltagelse fra 5. til 4. århundrede. Golden mener i stedet at kunne identificere en nedgang i athensk hestesport mellem generation C og D, men hverken hans egen eller vores undersøgelse underbygger denne antagelse.¹¹⁸

Det er forholdsvis let at opstille en forklaring på den tilmeldingsnedgang fra generation F til G, som Davies påviser. Den Peloponnesiske krig tappede Athen – og formentlig også de rigeste athenske familier – for deres økonomiske ressourcer. Samtidig måtte disse familier også påtage sig en endnu større andel af bystatens udgifter.¹¹⁹ Dertil kommer, at spartanerne genoprettede deres dominerende position i panhellenisk hestesport, hvilket sandsynligvis virkede afskrækkende på andre potentielle deltagere.

Enkelte historikere har endvidere hævdet, at Alkibiades' storslåede sejr og efterfølgende forræderi samt den negative sammenkædning mellem kavaleriet og De Tredivte Tyranner (404/3) medførte, at velhavende athenere ikke turde involvere sig i hestesport.¹²⁰ Kyle hævder tilmed, at Alkibiades var den sidste, der udnyttede en panhellenisk sejr politisk, hvilket oplagt er forkert.¹²¹ Argumentet lyder, at der skete en generel holdningsændring i athenernes opfattelse af hestesport. Belægget herfor er retssagerne, der opstod efter den Peloponnesiske krig, hvor den anklagede og anklagedes families investeringer i hestesport blev antastet. I stedet for en udbredt antipati mod hestesport, synes disse retssager snarere at være et led i en større magtkamp internt blandt formuende athenere om at finde flere personer til at påtage sig bystatens udgifter.¹²² Denne betragtning underbygges af, at Platons *Sokrates' Forsvarstale* (36d) indikerer, at der i 399 – på trods af nederlaget i den Peloponnesiske krig, De Tredivte Tyranner (og Alkibiades' optræ-

¹¹⁸ Golden 1998, s. 174. Golden dokumenterer 2 athenske vindere ved Ol. (kolonne 6) i generation C og ingen i generation D (fordi han fravælger Kallias II). I vores udvidede panhelleniske opgørelse (kolonne 8+9) er der som beskrevet ingen nedgangsindikation mellem generationerne C og D.

¹¹⁹ Op imod halvdelen af de mandlige borgere var døde, jorden raseret, flåden destrueret, murene revet ned og imperiet slået i stykker. Sparta søgte at holde Athen nede efter krigen, men det lykkedes ikke, idet perserne og *satrapen* Pharnabazus i kølvandet på Den Korinthiske krig (395-387/6) hjalp med at genopbygge Athen, som allerede i 377 kunne søsætte Det Andet Deliske Forbund. En behandling af denne periode ses hos: B.S. Straus: *Athens after the Peloponnesian War: Class, Faction and Policy, 403-386 BC*, New York 1986.

¹²⁰ Golden 1998, s. 173; Bugh 1988, s. 129.

¹²¹ Kyle 1987, s. 168.

¹²² I den magtkamp spillede stillingtagen til Alkibiades' handlinger og tyranvældet i 404/3 en central rolle. Jf. D. Gribble: *Alcibiades and Athens: A Study in Literary Presentation*, Oxford 1994, s. 94.

den) – stadig blev givet *sitiesis* (daglig bespisning på rådhuset) til sejrherre i hestesport. Derudover udvidede den store Panathenæerfest i 380'erne sit hestesportsprogram og forhøjede præmierne. Vinderprisen i hestevæddeløb for tospand angives således til formidable 140 amforaer med olivenolie (IG II² 2311).

Athens nederlag i Den Peloponnesiske krig og Spartas succesrige tilbagevenden til hippodromen afstedkom en kort nedgang i den athenske repræsentation i hestesport. Men der er intet, der antyder, at Athen og *demos* ringeagtede hestesport, og derved skulle have fået de få athenere, der havde mulighed for at investere i hestesport, til at afholde sig derfra. Det ville i øvrigt også vise en athensk økonomisk elite ude af trit med ligestillede i andre bystater, som fortsat deltog i de panhelleniske lege.¹²³ Dermed har vi sat spørgsmålstegn ved en del af grundlaget for Davies' magtbaseteori og rigdomsmagtens betydning i det demokratiske Athen.

Afslutning

Hensigten med denne artikel har været at forklare, hvorfor nogle af de mest velhavende athenske aristokrater kastede store dele af deres formue ind i et så risikobetonet gebet som hestesport i arkaisk og klassisk tid. I særdeleshed bliver dette svært at forstå, hvis hestesport i det 4. årh., som P. J. Rhodes hævder, udelukkende var en »blatantly self-centred form of festival expenditure«.¹²⁴ I stedet ser vi et behov for at anskue forholdet mellem sport, ære og magt på en måde, der tydeliggør forbindelserne mellem disse tre begreber. Til dette har vi fundet Bourdieus habitus- og praksisbegreb samt teorien om 'magt som kapital' brugbar. Ud fra denne analytiske ramme har vi forsøgt at eftervise vores tese: at athenske hestesportssejre vundet ved en af de fire 'kranselege' i Olympia, Delfi, Isthmia og Nemea var en betydningsfuld magtressource, som vinderen – med den rette sociale baggrund – til enhver tid kunne mobilisere i den interne magtkamp i Athen i både arkaisk og klassisk tid.

Selvom vores studie af de athenske hestesportsvindere beror på et fragmenteret kildemateriale, som behæfter enhver slutning med usikkerhed, synes undersøgelsen i høj grad at bekræfte vores tese. Tilmed har undersøgelsen på flere punkter udvidet vores kendskab til den athenske hestesportsdeltager og nuanceret vores viden om hestesportens magtmæssige betydning i Athen i arkaisk og klassisk tid.

¹²³ Golden 1998, s. 173. Om Spartas involvering, se Hodkinson 2000, s. 309-311, 326-38.

¹²⁴ Rhodes 2000, s. 470.

For det første viste analysen, at de athenske hestesportsvindere grundlæggende kom fra familier med en næsten identisk socioøkonomisk profil. Her var tale om ganske få personer, der havde tilfælles, at de tilhørte familier med store jordbesiddelser, som næsten alle var involveret i hesteopdræt; at de tilhørte familier med en dokumenteret tradition for deltagelse og sejre i panhellenisk hestesport; at de tilhørte familier med store netværk af gæstevenskaber; og endelig at de tilhørte familier med stor politisk indflydelse. Det er med andre ord personer, for hvem det formentlig forekom naturligt og en selvfølge at deltage i både hestesport og politik. Det ene udelukkede bestemt ikke det andet – tværtimod.

For det andet er det oplagt, at den politiske betydning af hestesportssejre ændrede karakter fra arkaisk til klassisk tid. Mens en hestesportssejr i arkaisk tid var en åbenlyst destabiliserende faktor, lykkedes det *demos* i det demokratiske Athen – gennem en centraliserings- og institutionaliseringsproces – at få kontrol med produktionen af ære og magt i bystaten. Men det lykkedes aldrig *demos* at få fuldstændig kontrol med eksterne kilder til ære som fx panhelleniske hestesportssejre. Og dog. I modsætning til samtlige athenske hestesportsvindere i arkaisk tid, der sammen med deres familier var forvist fra Athen på sejrstidspunktet, var der tilsyneladende ingen væsentlige problemer med at integrere athenske hestevindere i det demokratiske Athen. Alt tyder på, at hestesportsvinderne indordnede sig og accepterede normerne i den hjemlige politiske kultur i Athen. Omvendt accepterede *demos*, at rige atener investerede i panhellenisk hestesport og ære. Således repræsenterede hestesportssejre en betydningsfuld æres- og magtressource, der på linje med storslåede liturgier og offentlige investeringer, indgik i rige ateners jagt på ære og politisk magt, men det var en ressource, der var forbeholdt personer med en aristokratisk herkomst.

For det tredje giver undersøgelsen anledning til at understrege den udenrigspolitiske dimension af panhelleniske hestesportssejre. For den rige athenske hestesportsdeltager var sejre i hestesport en dør til gæstevener af højere social og politisk status og dermed en magtressource af stor værdi – også propagandamæssigt – for bystaten i udenrigspolitiske krisetider. Det var således forholdsvis let for den rige atener, der gerne ville vælges til general, at overbevise *demos* om det almennyttige i hestesportsejre. Desuden repræsenterede ærefulde hestesportssejre måske den bedste måde, en rig atener kunne yde den gensidighed, et panhellenisk netværk af gæstevener forpligtede til.

Derudover har analysen givet grund til at betvivle grundlaget for en af teserne i J.K. Davies' indflydelsesrige magtbaseteori, nemlig tesen

om, at hestesports-triumfer/deltagelse i det 4. årh. ikke i samme grad som tidligere kunne give politisk afkast. Nok var rigdomsmagten betinget i det demokratiske Athen, men der er intet der antyder, at den ikke var politisk virkningsfuld i det 4. årh. I stedet er det blevet tydeliggjort, at det i højere grad var efterdønningerne af Den Peloponnesiske krig, der kortvarigt besværliggjorde deltagelsen i panhellenisk hestesport, samt demokratiets indflydelse på magtbaserne, der påvirkede udnyttelsen, end det var et udtryk for en generel holdningsændring til deltagelsen i og udnyttelsen af hestesport. Davies' teori om magtbaserne – set i dens store og generelle sammenhæng – har ikke været fokus i denne artikel og kan formentlig stå, selvom der er stillet spørgsmål ved hestesportens kvantitative bidrag til teorien.

En hestesportssejr ville altså både i arkaisk og klassisk tid være en magtressource for den rige borger. Og var denne person politisk aktiv, ville det naturligvis have positiv indflydelse på dennes politiske liv i Athen, endskønt udnyttelsesgraden var betinget af vedkommendes habitus og forudgående gerninger for bystaten.

SUMMARY

Equestrian Sports and Power:

AN ANALYSIS OF THE ATHENIAN EQUESTRIAN SPORTS WINNERS IN THE ARCHAIC AND CLASSICAL PERIODS

The purpose of the present article is to examine how and why extremely wealthy Athenian families threw their fortunes into equestrian sports, an arena where chances of success were small and the risk of loss so great that, according to modern scholars, it could lead to ruin. Our thesis is that the winner of the Athenian equestrian games – having the proper social background and using massive wealth – was able to acquire a highly coveted resource in the political struggles for power during both the Archaic and Classical periods in Athens.

As the basis of our study we have collected every available source relating to Athenian victories in equestrian sports in the Pan-Hellenic games in Archaic and Classical times and then combined the relevant information with data derived from John K. Davies' prosopographical study: *Athenian Propertied Families* (1971) on the wealth of rich Athenians during these periods. Despite incomplete and often fragmentary sources ranging from potsherds over monument inscriptions to written documents, the method has successfully produced a coherent socio-economic profile of the Athenian equestrian victor. We have limited our investigation to the Athenian winners in the Pan-Hellenic games, because in a fundamentally competitive society such as Athens victory was everything. There was no room, or for that matter no laurels, for second place.

The study's theoretical framework is inspired by the French sociologist Pierre

Bourdieu's concepts of habitus, practice and power. Bourdieu's analytical concepts are particularly useful, because they provide access to a deeper and more refined understanding of the Athenian victor's pattern of behaviour and choice of career while also bringing to light the deep-seated tie found in Antiquity between power and honour. A clear grasp of this latter aspect is a precondition for understanding how Athenian democracy worked.

The formulation of the problem and thesis of the study lead to the treatment of five main points: 1) The social status and military function of the Athenian participant in equestrian sports; 2) Economic requisites for participation; 3) Finance models of equestrian sports; 4) Norms regarding honour and the use of wealth in the city state; 5) The victor's rewards and possible motives for participating in Pan-Hellenic equestrian sports.

Despite the limitations of the source material, the article concludes that the study seems to provide very substantial support for its thesis. It demonstrates that Athenian winners in equestrian sports were recruited from very few families sharing almost identical socio-economic profiles. It was likewise a common trait that they owned huge tracts of land, and it can be documented that they had a tradition of participating and winning in the Pan-Hellenic equestrian games. They also had access to an extensive Pan-Hellenic network of guest-friendships, and they possessed considerable political influence. Moreover, there is every indication that victory in equestrian sports during the Classical period represented a significant resource of honour and power on a level with magnificent liturgies and public investments, which were part of the rich Athenian's pursuit of honour and political power, even though democracy in Classical times altered the conditions for politically exploiting victory in equestrian sports. Finally, the study also provides grounds for emphasizing the importance of the games for foreign relations. Victory in equestrian sports allowed the wealthy Athenian to play host and friend to guests of higher social and political status from other city states, thus endowing him with a power resource of great value – and not only for himself personally, but also for Athens, which in times of war had need of diplomatic support far beyond Attica.

Translated by Michael Wolfe